

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет № 1
Кафедра кримінального права і кримінології

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми протидії злочинності»
вибіркових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

галузь знань – 08 Право; спеціальність – 081 Право;
спеціалізація – Поліцейські

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 28.11.2022 р. № 11

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 1
Протокол від 23.11.2022 р. № 12

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол 25.11.2022 р. № 11

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1, протокол від 04.11.2022 р. № 14.

Розробники:

1. Орлов Ю. В. – завідувач кафедри, доктор юридичних наук, професор;
2. Шевчук Т.А. – доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент.

Рецензенти:

Харченко В. Б. – завідувач кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор.

Храмцов О. М. – професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного університету
ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 2							
Тема № 1. Система протидії злочинності: міжнародний, регіональний, внутрішньодержавний рівні	8	2	2	-	-	4	
Тема № 2. Міжнародне кримінальне право і його застосування в системі протидії злочинності: актуальні проблеми загальносвітового і національного вимірів	22	4	4	4	-	10	
Тема № 3. Міжнародне гуманітарне право: проблеми застосування	16	-	2	4		10	
Тема № 4. Право міжнародної відповідальності: проблеми застосування	10	-	2	2		6	
Тема № 5. Актуальні проблеми протидії тероризму: міжнародний, регіональний та внутрішньодержавний контексти	6	-	-	2	-	4	
Тема № 6. Актуальні проблеми кримінологічного забезпечення перехідного правосуддя в Україні	6	-	2	-	-	4	
Тема № 7. Політико-	14	2	2	2	-	8	

кримінологічна теорія протидії злочинності: концептуальні положення, шляхи реалізації							
Тема № 8. Актуальні проблеми кримінологічного забезпечення правотворчості в Україні	8	2	-	2	-	4	
Всього за семестр:	90	10	14	16	-	50	Залік

2. Методичні вказівки до семінарських занять

ТЕМА № 1. Система протидії злочинності: міжнародний, регіональний, внутрішньодержавний виміри

Семінарське заняття. Система протидії злочинності: міжнародний, регіональний, внутрішньодержавний виміри.

Навчальна мета заняття: розуміти сутність системи протидії злочинності. Вміти розрізняти та співвідносити між собою три виміри системи протидії злочинності: міжнародний, регіональний та внутрішньодержавний.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття та організація системи протидії злочинності.
2. Міжнародний та регіональний виміри системи протидії злочинності.
3. Національний (внутрішньодержавний) вимір протидії злочинності в Україні.
4. Наукові засади стратегування, планування та програмування протидії злочинності.

Методичні вказівки:

1. Поняття та організація системи протидії злочинності.

Під час розгляду першого питання, слід звернути увагу, протидія злочинності складається з низки конструктивних елементів: рання протидія, безпосередня протидія, посткримінальна протидія. Кримінально протиправна діяльність як об'єктивна реальність здійснюється на різних рівнях: міжнародному, національному, регіональному тощо. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності здійснюються на різних рівнях: у масштабах всієї країни, диференційовано в масштабах регіону чи району, а так само з урахуванням специфіки різних вікових і професійних груп населення й на індивідуальному рівні. Звертається увага на те, що специфіка кримінально-правової протидії злочинності полягає в тому, що вона: а) є прив'язаною до кримінального правопорушення, спрямованою на скорочення криміногенних можливостей (особливо в разі ліквідації джерела), недопущення рецидиву (у тому числі, латентного) або повторного вчинення злочинів; б) проявляється у криміналізації (декриміналізації) та пеналізації (депеналізації) суспільно небезпечних та інших діянь. Виходячи із суті процесу кримінологічного запобігання, тактико-організаційного характеру й наближеності конкретних запобіжних заходів до події ймовірного злочину, розрізняють загальну,

індивідуальну та спеціальну профілактику (запобігання та припинення конкретних злочинів), заходи якої (всіх зазначених видів) можуть бути і загальносоціальними, і спеціально-кримінологічними.

2. Міжнародний та регіональний виміри системи протидії злочинності.

Під час розгляду другого питання приділяється увага Міжнародно-кримінологічному порядку денному: Декларація тисячоліття (*United Nations Millennium Declaration*), схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 55/2 від 08.09.2000 р.; концепція Сталого розвитку (*SDGs – UN Sustainable Development Goals*), схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р.; Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства (Катар, Доха, 2015 р.).

В залежності від правового статусу, підстав, напряду і цілей діяльності, використовуваного інструментарію протидії злочинності, властивого для відповідної групи суб'єктів міжнародної протидії злочинності виділяють чотири їх умовні групи: 1) міжнародні правоохоронні організації; 2) міжнародні судові органи кримінальної юстиції; 3) міжнародні організації, що формують кримінологічну політику, а також політичні міжнародні організації, які здійснюють кримінально-превентивну функцію; 4) міжнародні урядові та неурядові організації кримінологічного спрямування (науково-дослідні, правозахисні, змішані).

Звертається увага на те, що ключовим міжнародним суб'єктом правоохоронної спрямованості є Інтерпол. Проєкти Інтерполу проти організованої злочинності: *Millennium, Fortaleza, Asian Organized Crime, Project S-Print*. Проєкти Інтерполу у взаємодії з Управлінням ООН з питань наркотиків та злочинності (*UNODC*) щодо протидії екологічній злочинності (*The UNODC Global Programme for Combating Wildlife and Forest Crime*). Проєкти Інтерполу у взаємодії з *UNODC* щодо протидії загальнокримінальній, економічній злочинності, наркозлочинності: *Projects CRIMJUST, AMEAP*. Антитерористичні проєкти Інтерполу та Контртерористичного комітету ООН: *Trace, Sharaka, G5 Sahel, Hotspot*. Приділяється увага розгляду недержавних суб'єктів і проєктів протидії злочинності міжнародного рівня організації і діяльності: *Transparency International, Bellingcat, La Strada* та ін.

3. Національний (внутрішньодержавний) вимір протидії злочинності в Україні.

В третьому питання розкривається система суб'єктів протидії злочинності, що охоплює органи й організації, які: визначають провідні напрями, завдання, форми та методи протидії злочинності в країні; здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності; виявляють криміногенні фактори й сигналізують про них; безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи з усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, у тому числі з корекції особистісних деформацій та усунення обставин, що їх сформували.

Залежно від цілей і завдань, а також функціональних обов'язків суб'єктів протидії злочинності, їх можна поділяють на дві групи: 1) суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні; 2) спеціальні суб'єкти.

4. Наукові засади стратегування, планування та програмування протидії злочинності.

По четвертому питанню розглядаються підходи до стратегування, планування та програмування протидії злочинності. Звертається увага на стратегію зменшення можливостей вчинення кримінальних правопорушень: зміст, складові, особливості реалізації.

Тематика цільових виступів:

1. Поняття, структура, спрямованість, правова основа функціонування системи протидії злочинності на міжнародному рівні.
2. Декларація тисячоліття (*United Nations Millennium Declaration*).
3. Завдання, структура, правова основа діяльності Інтерполу.
4. Проєкти Інтерполу щодо протидії загальнокримінальній, економічній злочинності, наркозлочинності.
5. Антитерористичні проєкти Інтерполу та Контртерористичного комітету ООН.
6. Недержавні суб'єкти і проєкти протидії злочинності міжнародного рівня організації і діяльності.
7. Національний рівень протидії злочинності в Україні. Характеристика основних суб'єктів протидії злочинності в Україні, наукові та організаційні засади їх взаємодії, координації діяльності.
8. Поняття, зміст, підходи до стратегування, планування та програмування протидії злочинності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 1

Основна

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2011. 308 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.
3. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : В справі, 2017. 360 с.
4. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне прогнозування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2012. 304 с.
5. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / Кол. авт. : В. В. Голіна, В. С. Батиргарєєва, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2020. 287 с.
6. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Х. : Право, 2018. 228 с.

7. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
8. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
9. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Антипостмодерн : кримінологічні етюди. Х. : Право, 2020. 280 с.
10. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Нариси з кримінології постмодерну. Х. : Право, 2019. 278 с.
11. Нікітін Ю.В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: монографія. К. : Національна академія управління, 2009. 373 с.
12. Орлов Ю. В. Постмодерна кримінологія: основні гносеологічні орієнтири. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 13–24.
13. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Промарт, 2019. 698 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Парадокси протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 83–90.
3. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6–10.
4. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.
5. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.
6. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
7. Гладкова Є. О. Функціональний зміст прогнозування у сфері протидії злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 178–186.
8. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне прогнозування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні. Х. : Право, 2012. 304 с.
9. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний і міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Х. : Право, 2017. 284 с.
10. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / За ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2017. 252 с.

11. Костенко О. М. Основи соціально-натуралістичної юриспруденції і кримінології. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 140 с.

12. Орлов Ю. В. Криміналізація діянь в умовах соціального неадеквату: симптоми та чинники // Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : Матер. міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 15 травня 2020 р.) / Нац. ун-т «Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого», Харків. цац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків, 2020. С. 270–274.

13. Титаренко О. О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України : монографія. К. : ФОП Маслаков, 2019. 192 с.

14. Фоменко А. Є. Кримінологічна діяльність Національної поліції України: монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 320 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ.](#)
2. [Офіційний веб-портал Національної поліції України.](#)
3. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
4. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)
5. [Національна академія правових наук України.](#)
6. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
7. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
8. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
9. [Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.](#)
10. [Офіційний веб-портал Національного антикорупційного бюро України.](#)
11. [Офіційний веб-портал Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів \(АРМА\).](#)
12. [Офіційний веб-портал Інтерполу.](#)
13. [Офіційний веб-портал Європолу.](#)
14. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)

ТЕМА № 2. Міжнародне кримінальне право і його застосування в системі протидії злочинності: актуальні проблеми загальносвітового і національного вимірів

Семінарське заняття № 1 за темою № 2. Міжнародне кримінальне право: предмет, принципи, джерела, базові категорії.

Навчальна мета заняття: розвинути та поглибити теоретичні знання щодо поняття, предмету, метод та принципів міжнародного кримінального права. Вміти розрізняти та співвідносити міжнародне кримінальне право та

право міжнародної відповідальності. Оволодіти знаннями з питань генези міжнародних кримінально-правових концепцій та мати широке уявлення з приводу сучасних видів злочинів за міжнародним кримінальним правом.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття, предмет та метод міжнародного кримінального права.
2. Принципи міжнародного кримінального права.
3. Генеза правових концепцій щодо міжнародного злочину. Джерала міжнародного кримінального права.

Методичні вказівки:

1. Поняття, предмет та метод міжнародного кримінального права. Принципи міжнародного кримінального права.

Під час розгляду першого питання необхідно визначити, що міжнародне кримінальне право – галузь міжнародного публічного права, яка визначає злочинність та караність діянь, що посягають на мир, безпеку людства, встановлений світовий правопорядок. Предмет міжнародного кримінального права складається з двох груп відносин. Першу групу складають відносини, пов'язані з вчиненням міжнародного злочину і притягненням до міжнародної кримінальної відповідальності. Другу групу складають відносини, пов'язані з питаннями встановлення відповідальності за злочини міжнародного характеру. Звернути увагу на те, що КК України закріплює такі загальновизнані принципи і норми міжнародного права, які стосуються кримінального права: *nullum crimen, nullum poena sine lege* (немає злочину, немає покарання без зазначення про це в законі); застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено; *cogitationes poenae nemo patitur* (ніхто не підлягає покаранню за думки); підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК; особистої і винної відповідальності фізичної особи; ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

2. Принципи міжнародного кримінального права.

Розглядаючи друге питання семінарського заняття фокус уваги здобувачів зміщується з предмету та принципи міжнародного кримінального права. Аналізуються такі принципи: 1) принцип індивідуальної кримінальної відповідальності та принцип невідворотності кримінальної відповідальності в міжнародному кримінальному праві; 2) принципи *nullum crimen, nullum poena sine lege* в міжнародному кримінальному праві; 3) принцип *non bis in idem* у міжнародному кримінальному праві; 4) принцип незастосовності строків давності в міжнародному кримінальному праві; 5) принцип неприпустимості посилення на посадове становище особи в міжнародному кримінальному праві; 6) принцип міжнародної співпраці в боротьбі зі

злочинністю; 7) принцип поваги прав людини під час здійснення міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю.

Окремо аналізуються міжнародно-правові засади та обмеження щодо видачі правопорушників.

3. Генеза правових концепцій щодо міжнародного злочину. Джерела міжнародного кримінального права

I покоління міжнародної кримінально-правової заборони – концепція екстериторіальної універсальності: піратство, фальшивомонетництво, рабство, торгівля наркотиками. II покоління міжнародної кримінально-правової заборони широкомасштабних порушень прав людини – нюрнберзька, гаазька концепції. III покоління міжнародної кримінально-правової заборони – римська концепція міжнародного злочину (концепція етичного мінімуму). Правова основа, результати та юридичне значення Нюрнберзького, Токійського (по Далекому Сходу) військових трибуналів, Міжнародних кримінальних трибуналів по колишній Югославії та Руанді. Загальні положення про Міжнародний кримінальний суд та Римський статут.

Формування уявлення про джерела міжнародного кримінального права варто забезпечити через аналіз як статутної бази міжнародних судових органів кримінальної юрисдикції, так і через договірну (конвенційну) основу щодо злочинів міжнародного характеру, а також зі зверненням до *jus cogens* – звичаєвих імперативних, загальновизнаних норм міжнародного права, у дотриманні яких зацікавлені всі країни та народи.

Тематика цільових виступів:

1. Поняття, предмет та метод міжнародного кримінального права.
2. Принципи міжнародного кримінального права. Співвідношення міжнародного кримінального права та права міжнародної відповідальності.
3. Генеза міжнародних кримінально-правових концепцій та сучасні види злочинів за міжнародним кримінальним правом.
4. Конвенційні та неконвенційні злочини за міжнародним кримінальним правом. Концепція *jus cogens*.
5. Правова основа і досвід діяльності міжнародних судових органів кримінальної юрисдикції. Міжнародні судові органи *ad hoc*: військові та кримінальні трибунали.
6. Міжнародні змішані (гібридні) суди: правова природа, призначення, досвід функціонування.
7. Зобов'язання України щодо міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру.

Семінарське заняття № 2 за темою № 2. Правова основа діяльності та процедури Міжнародного кримінального суду.

Навчальна мета заняття: оволодіти знаннями відносно правової основи діяльності та процедур Міжнародного кримінального суду. Розвинути та поглибити теоретичні знання про змісту, основні положення Римського

статуту Міжнародного кримінального суду поняття. Виявити та запропонувати вирішення кримінально-правових та кримінологічних проблем визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Правовий статус та правила юрисдикції Міжнародного кримінального суду.
2. Структура та процедури (правила судочинства) Міжнародного кримінального суду.
3. Кримінально-правові та кримінологічні засади визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Методичні вказівки:

1. Правовий статус та правила юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

В цьому питанні аналізу піддаються складові міжнародно-правового статусу Міжнародного кримінального суду, його повноваження. Акцентується увага на тому, що Міжнародний кримінальний суд є самостійним органом міжнародної кримінальної юрисдикції, що діє на постійній основі. Місцем знаходження Суду є м. Гаага в Нідерландах і всі витрати Суду покриваються, загалом, внесками держав-членів та добровільних внесків міжнародних організацій, урядів, фізичних осіб та корпорацій. МКС складається з 18 суддів, що обираються на термін 9 років асамблеєю держав-учасниць Суду.

Римський статут Міжнародного кримінального суду як джерело міжнародного кримінального права.

Основні правила визначення предметної, просторової, суб'єктної, часової юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Варто дійти висновку, що Міжнародний кримінальний суд здійснює юрисдикцію відповідно до принципу компліментарності. Суть цього принципу полягає в забезпеченні того, щоб відповідальність за здійснення правосуддя над особами, звинуваченими у вчиненні злочинів проти міжнародного права, покладалася саме на судову систему відповідної держави. Тобто Міжнародний кримінальний суд не замінює та не доповнює собою національну систему кримінального правосуддя держави. Відповідальність за переслідування осіб, винних у вчиненні злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії, повністю покладена на національні правоохоронні органи та національну судову систему держави. Відповідно до ст. 17 Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд починає здійснювати свою кримінальну юрисдикцію лише тоді, коли буде встановлено, що відповідна держава не бажає або не може сама її реалізувати.

2. Структура та процедури (правила судочинства) Міжнародного

кримінального суду.

Пр обговоренні другого питання варто з'ясувати та закріпити знання щодо того, що структура Міжнародного кримінального суду складається з Президії, Відділення Суддів, Канцелярії Прокурора та Секретаріату. До Президії входять Президент та два Віце-президенти, яких колегіально обирають строком на три роки з-поміж 18 суддів. Вона відповідає за загальне керування Судом, за винятком Канцелярії прокурора, з яким взаємодіє щодо всіх необхідних справ за взаємною згодою. Виконання судових та представницьких функцій, передбачених статутом, також покладено на Президію. Загалом суд налічує вісімнадцять суддів, об'єднаних у три відділення – попереднього розгляду, судового та апеляційного. Судді обираються Асамблеєю держав-учасниць, яка оцінює кандидатів на компетентність у питаннях кримінальної юстиції та кримінально-процесуальних норм, а також у сфері міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права та права в галузі прав людини.

Відповідно до Римського статуту Міжнародний кримінальний суд починає провадження по справі, коли національні суди відмовляються або об'єктивно не в змозі займатися злочинами проти людяності, геноциду, а також військовими злочинами. На відміну від усіх інших міжнародних судів, Міжнародний кримінальний суд може порушувати справу самостійно без спеціального звернення до нього потерпілої сторони, у порядку *proprio motu*, або за зверненням, ухваленим резолюцією Ради Безпеки ООН. Прийняття судом до своєї юрисдикції справи здійснюється у загальному порядку (щодо держав-учасниць Асамблеї) або в окремому, за зверненням держави, яка не є учасницею Асамблеї. Надалі здійснюється попередня перевірка (*preliminary examination*) Канцелярією прокурора з попереднього вивчення ситуацій Міжнародного кримінального суду; прокурором Міжнародного кримінального суду приймається рішення про прийнятність ситуації, її відповідності предметній юрисдикції Міжнародного кримінального суду, достатньої серйозності вчинених злочинів, наявності розумних підстав для розслідування за умов отримання судового дозволу; звернення Канцелярії прокурора до Палати попередніх розслідувань із клопотанням про прийняття ситуації по Україні до попереднього розслідування; відкриття попереднього розслідування Палатою попередніх розслідувань; здійснення попереднього розслідування та затвердження обвинувачення; судовий розгляд; винесення вироків; апеляційне провадження (за необхідністю).

3. Кримінально-правові та кримінологічні засади визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Розглянути це питання необхідно виходячи з того, що Україна більше семи років перебуває у фазі гострого протистояння цілій низці загроз власній національній безпеці. В цих умовах цілком обґрунтованим видається прагнення держави залучити до орбіти захисту своїх національних інтересів, власного суверенітету якомога ширший перелік іноземних й міжнародних суб'єктів. Одним з таких є Міжнародний кримінальний суд. Водночас численні труднощі постають з адаптацією вітчизняного кримінального

законодавства до положень Римського статуту. Є і політична складова проблеми. Доцільно співвіднести можливу ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду з елементами політики у сфері протидії злочинності в Україні.

Здійснюється аналіз проблем кримінально-правової кваліфікації проявів збройного конфлікту на території України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 2

Основна

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.
2. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : В справі, 2017. 360 с.
3. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява від 25.02.2014 року № 790-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.
4. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду пані Фату Бенсуді щодо закінчення попереднього розслідування у справі «Ситуація в Україні» (11 грудня 2020 р.) / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=201211-otp-statement-ukraine&ln=Ukrainian>.
5. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 року № 129-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>.
6. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.
7. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
8. Коруц У. Правова природа та сутнісне значення принципу компліментарності Міжнародного кримінального суду і його місце в системі кримінальної юстиції держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. Р. 123–128.
9. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.

10. Орлов Ю. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 126–136.

11. Орлов Ю. В. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду та елементи політики у сфері протидії злочинності в Україні: проблеми гармонізації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 16–26.

12. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

13. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова, Заява Верховної Ради України від 04.02.2015 року № 145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/145-19>.

14. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» : Постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 року № 337-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/337-19>.

15. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

16. Римский статут Международного уголовного суда. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

17. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н.А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н.В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.

2. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.

3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.

4. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

5. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.

6. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.

7. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
2. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)
3. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
4. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
5. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
6. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)

Практичне заняття № 1 за темою № 2. Сучасна концепція міжнародних злочинів за Римським статутом Міжнародного кримінального суду

Навчальна мета заняття: засвоєння здобувачами освіти змісту категорії «міжнародний злочин», її відмежування від категорії «злочини міжнародного характеру», а також закріплення уявлення про види та елементи міжнародних злочинів за Римським статутом Міжнародного кримінального суду, навичок кваліфікації.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Римська модифікація та елементи воєнних злочинів.
2. Римська модифікація та елементи злочинів проти людяності та геноциду.
3. Римська модифікація та елементи злочинів агресії.
4. Проблеми кримінально-правової кваліфікації проявів збройного конфлікту на території України.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою про сучасну концепцію міжнародних злочинів за Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Звертається увага на необхідності та критеріях відмежування міжнародних злочинів (неконвенційних) від злочинів міжнародного характеру (конвенційних).

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Основна частина заняття передбачає закріплення знань про види та основні елементи воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду та

злочинів агресії за Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Зауважується на тому, що склади цих злочинів безпосередньо містяться у Римському статуті (ст. 6–8 bis), а також деталізовані в окремому документі МКС «Елементи злочинів» (доступний на офіційному веб-сайті Міжнародного кримінального суду), присвяченому детальному тлумаченню складу кожного злочину.

Відповідно до ст. 7 Римського статуту, злочини проти людяності — це злочини, які вчиняються у рамках широкомасштабного та систематичного нападу на цивільне населення, і такий напад є свідомим. Для вчинення злочинів проти людяності, на відміну від воєнних злочинів, вимога наявності збройного конфлікту не обов'язкова, хоча вони і можуть вчинятися під час збройних конфліктів. Ст. 7 Римського статуту містить вичерпний перелік дій, які вважаються злочинами проти людяності.

Воєнні злочини, відповідно до ст. 8 Римського статуту, — це злочини, які безпосередньо пов'язані та здійснюються протягом збройного конфлікту (як міжнародного, так і неміжнародного характеру), та які вчиняються у рамках плану або політики, або ж при широкомасштабному їх вчиненні. Їх також можна назвати серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (законів і звичаїв війни). Ст. 8 Римського статуту містить вичерпний перелік дій, які вважаються воєнними злочинами у збройних конфліктах міжнародного та неміжнародного характеру.

Геноцид означає будь-яке з наступні діянь, що здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розлади групи такої групи; в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її; г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженням у середовищі такої групи; д) насильницька передача дітей із однієї групи до іншої (ст. 6 Римського статуту Міжнародного кримінального суду).

Щодо злочину агресії у п. 1 (d) ст. 5 Римського статуту передбачалося, що суд володіє юрисдикцією щодо нього, однак, у п. 2 цієї ж статті на час прийняття Римського статуту зазначалося, що суд може здійснювати юрисдикцію щодо цього злочину лише після того, як визначення поняття агресії буде прийняте і внесене до Статуту МКС. Юрисдикції щодо агресії Міжнародний кримінальний суд набув лише після схвалення Кампальських додатків до Римського статуту (2010 р.), які набрали чинності з 1 січня 2017 р. та були активовані в липні 2018 р. Додатки містять визначення агресії та умови набуття судом юрисдикції щодо цього злочину. У ст. 8 bis наголошується, що злочином агресії є: планування, підготовка, ініціювання або виконання особою, яка у змозі ефективно здійснювати контроль або направляти політичні чи військові дії держави, акту агресії. Це визначення закріплює лише кримінальну відповідальність військових лідерів, що ефективно керують діями держав, або осіб, які можуть кваліфікуватися як такі, що здійснюють такий контроль та керівництво і беруть активну участь у

акті агресії. Римський статут визначає умови та процедури здійснення Міжнародним кримінальним судом юрисдикції щодо злочинів агресії. Суд набуває юрисдикції лише стосовно акту агресії, який з огляду на його характер та масштаби є явним порушенням Статуту ООН. Згідно з Кампальським додатком 2 було додано нову ст. 8 bis «Злочин агресії»⁶, яка в п. 1 містить визначення акту агресії індивіда. У цілому злочин агресії продовжує носити міждержавний характер, так як акт агресії в п. 2 визначено як «застосування збройної сили проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН».

Для закріплення теоретичного матеріалу слухачам магістратури пропонується вирішення декількох задачних ситуацій на підставі розширеної фабули.

Фабула. У квітні 2014 р. контрольовані, керовані і фінансовані спецслужбами Російської Федерації (далі – РФ) незаконні збройні формування проголосили створення так званих «Донецької народної республіки» (07.04.2014 р.) та «Луганської народної республіки» (27.04.2014 р.). Починаючи з травня 2014 р., під приводом і з метою підтримки вказаних утворень на територію України з РФ були заслані розвідувально-диверсійні групи, які очолювали кадрові офіцери Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних Сил РФ, парамілітарні формування російського козацтва, збройне формування «Батальйон «Восток»», а також задіяні такі озброєні групи найманців як «Русский сектор», «Оплот» та інші. За їхньої участі відбулися захоплення адміністративних будівель у багатьох населених пунктах Донецької та Луганської областей, здійснено збройні напади на частини українських Сухопутних військ та об'єкти Повітряних сил Збройних Сил України. З різною інтенсивністю у різні періоди часу (з червня 2014 й по теперішній час) велися і продовжують вестись бої між підрозділами Збройних Сил України, Національної гвардії, спеціальних служб і підрозділів антитерористичної, контрдиверсійної діяльності, (суб'єктів АТО, ООС) та незаконними збройними формуваннями, що діють на тимчасово окупованій території окремих районів Донецької та Луганської областей, фактично контрольованими РФ.

Здійснюючи комплекс заходів, спрямованих на відсіч агресії РФ, Україна формує власну безпекову, правову політику, з урахуванням можливостей використання інструментів міжнародної кримінальної юстиції. Проте проблемними залишаються питання правової оцінки конфлікту, що триває на території України, а також підстав та умов поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Які злочини підсудні Міжнародному кримінальному суду (оберіть одну найбільш повну і правильну відповідь)?

А. Воєнні злочини, злочини проти людяності та злочини агресії.

Б. Терористичні злочини, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії.

В. Терористичні злочини, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії.

Г. Геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії.

Чи може Міжнародний кримінальний суд поширити свою юрисдикцію на злочини, пов'язані зі збройним конфліктом на території України? (правильними є три відповіді):

А. Може, на підставі зроблених Верховною Радою України заяв про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Б. Ні, не може, адже Україна не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, а РФ відкликала свій підпис під Римським статутом.

В. Може, адже відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна зобов'язалася ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Г. Ні, не може, адже відповідно до результатів попереднього вивчення ситуації в Україні прокурор Міжнародного кримінального суду дійшов висновку, що збройний конфлікт в Україні є внутрішнім, а не міжнародним.

Д. Ні, не може, адже вчинювані у зв'язку зі збройним конфліктом злочини кваліфікуються як терористичні, а так само організації «ДНР» та «ЛНР» визнаються терористичними, діяльність яких непідсудна Міжнародному кримінальному суду.

Е. Може, адже у діях представників РФ вбачаються ознаки злочину агресії за Римським статутом, але за умови визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо цих злочинів через подання окремої заяви або ратифікацію Римського статуту та Кампальських додатків до нього.

Є. Може, адже у діях учасників збройного конфлікту вбачаються ознаки злочину злочинів проти людяності та воєнних злочинів, які підсудні Міжнародному кримінальному суду.

Як кваліфікувати відповідно до КК України дії осіб зі складу незаконних збройних формувань, підконтрольних РФ та які діють на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей, щодо артилерійського обстрілу із РСЗО «Град» м. Маріуполя, який відбувся 24.01.2015 р. та в результаті якого загинуло 29 людей, поранено 92 особи (правильними є три відповіді):

А. Як порушення законів і звичаїв ведення війни, поєднані з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України) – за умови, що ці дії вчинені представниками незаконних збройних формувань, що знаходяться під фактичним контролем РФ чи інших незаконних збройних формувань, які організовано, зі зброєю в руках (комбатанти) протидіють Уряду України.

Б. Як терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України) – за умови, якщо застосування зброї мало на меті залякування

населення, провокацію міжнародного ускладнення, вчинене особами, які відповідно до норм міжнародного гуманітарного права не можуть бути віднесені до комбатантів.

В. Як умисне вбивство двох і більше осіб, вчинене за попередньою змовою групою осіб (пп. 1, 12 ч. 2 ст. 115 КК України) незалежно від решти умов, зважаючи на фактичні наслідки.

Г. Як перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ч. 3 ст. 426-1 КК України).

Д. Як терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України), адже організації «ДНР» та «ЛНР» визнані терористичними.

Е. Як терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України) – за умови, якщо застосування зброї мало на меті провокацію воєнного конфлікту, вчинене особами, які відповідно до норм міжнародного гуманітарного права не можуть бути віднесені до комбатантів.

Є. Як порушення законів і звичаїв ведення війни, поєднані з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України) – за умови, якщо застосування зброї мало на меті залякування населення, провокацію міжнародного ускладнення, воєнного конфлікту, вчинене особами, які відповідно до норм міжнародного гуманітарного права не можуть бути віднесені до комбатантів.

Знайдіть відповідність (одна літера й одна цифра) щодо встановлення наявних правових підстав та умов здійснення юрисдикції Міжнародним кримінальним судом щодо злочинів, вчинених в процесі збройного конфлікту на території України, починаючи з 20.02.2014 р.:

А. Дії щодо ведення збройного конфлікту кваліфіковані судом як злочини агресії РФ проти України.

Б. Дії щодо ведення збройного конфлікту кваліфіковані судом як воєнні злочини та злочини проти людяності.

В. Дії щодо ведення збройного конфлікту кваліфіковані судом як терористичні акти.

Г. Дії щодо ведення збройного конфлікту кваліфіковані судом як фінансування РФ тероризму.

Д. Дії щодо ведення збройного конфлікту кваліфіковані судом як грубе порушення права народу на самовизначення.

1. Верховна Рада України постановою прийняла заяву, подану секретареві Міжнародного кримінального суду, про визнання здійснення цим судом юрисдикції щодо злочинів агресії РФ проти України.

2. Верховна Рада України постановою прийняла заяву, подану Секретареві Міжнародного кримінального суду, про визнання здійснення цим судом юрисдикції щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року.

3. Верховна Рада України постановою прийняла заяву, подану

Секретареві Міжнародного кримінального суду, про визнання здійснення цим судом юрисдикції щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян

4. Президент України звернувся до Ради Безпеки ООН щодо передачі ситуації по збройному конфлікті на території окремих районів Луганської та Донецької областей, а також анексії РФ Автономної Республіки Крим, до Міжнародного кримінального суду.

5. Офіс Генерального прокурора уклав окрему угоду з прокурором Міжнародного кримінального суду про співпрацю у справі про злочини, вчинені під час збройного конфлікту в Україні.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

В заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду теми. Звертається увага на можливість компліментарному характері діяльності Міжнародного кримінального суду, тобто як інструменту, що доповнює національну юрисдикцію. Акцентується увага на проблемах ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду та Кампальських додатків до нього.

Практичне заняття № 2 з теми № 2. Злочини міжнародного характеру (конвенційні злочини): поняття, види, протиправність.

Навчальна мета заняття: засвоєння слухачами магістратури поняття та видів конвенційних злочинів; здійснення аналізу міжнародної договірної бази як правових джерел конвенційних злочинів; визначення зобов'язань України по злочинам міжнародного характеру.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття та види конвенційних злочинів.
2. Конвенційна міжнародно-правова концепція тероризму.
3. Правове регулювання співпраці в боротьбі з торгівлею людьми.
4. Міжнародно-правове регулювання співпраці в боротьбі з незаконним обігом вогнепальної зброї.
5. Міжнародно-правове регулювання співпраці у боротьбі з кіберзлочинністю.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою змісту кримінологічного

моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності.

II. Порядок проведення основної частини заняття. Розглядається поняття та види конвенційних злочинів. Зауважується на підставах та передумовах міжнародно-правової заборони відповідних груп діянь. Аналізується конвенційна міжнародно-правова концепція тероризму. Здійснюються аналіз правового регулювання співпраці в боротьбі з торгівлею людьми, а також міжнародно-правового регулювання співпраці в боротьбі з незаконним обігом вогнепальної зброї. Окрема увага приділяється визначенню сучасного стану і особливостей міжнародно-правового регулювання співпраці у боротьбі з кіберзлочинністю.

Аналізуються критерії відмежування конвенційних від неконвенційних злочинів за міжнародним кримінальним правом. Вирішується задачі ситуації на закріплення навичок кваліфікації при розмежування та відмежуванні міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру.

Фабула. 17.07.2014 р. літак малайзійської авіакомпанії Malaysia Airlines виконував регулярний рейс MH17 з м. Амстердама (Нідерланди) до м. Куала-Лампур (Малайзія). Вилетівши з Амстердама, приблизно о 13:30 за київським часом літак увійшов у повітряний простір України. Зв'язок із літаком перервався близько 16-ї години. Як з'ясувалося згодом літак зазнав катастрофи та впав поблизу м. Торез Донецької області. На борту літака перебувало 298 людей (283 пасажирів і 15 членів екіпажу). В результаті катастрофи ніхто не вижив. Міжнародне розслідування, проведене представниками Ради безпеки Нідерландів, Національного бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами, The Boeing Company, Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), Міжнародної організації кримінальної поліції (Interpol), Європейського поліцейського управління (Europol), а також експертів з Австралії, Великої Британії, Індонезії, Італії, Малайзії, Німеччини, Російської Федерації (далі – РФ), США виявлено, що причиною падіння літака стало його ураження боєголовкою моделі 9N314M ракети класу «земля-повітря» серії 9M38, якими оснащуються зенітно-ракетні комплекси «Бук», здетонованої на відстані близько метра від передньої лівої верхньої частини фюзеляжу авіалайнера на висоті 10,1 км., та випущеної з території, окупованої незаконними збройними формуваннями, підконтрольними Російській Федерації на південному сході від м. Торез (площею у 320 квадратних кілометрів). За даними розвідки встановило, що літак збито зенітно-ракетним комплексом «Бук», який належить 53-й ракетній бригаді російської армії, дислокованій в м. Курську. СБУ оприлюднила перехоплені розмови представників незаконних збройних формувань про те, що 17.07.2014 р. о 16:40 (за київським часом) особа на прізвище «Бес» доповів своєму керівникові, полковнику ГРУ ГШ ЗС РФ Гераніну В.М. про збитий літак: «Щойно збили літак. Група «Мінера». За Єнакієво впав».

Ініціативна група представників потерпілих подала дві заяви: до Міжнародного кримінального суду та до Офісу Генерального прокурора

України, – з вимогами притягнути винних у збитті літака до кримінальної відповідальності.

Чи може Міжнародний кримінальний суд розпочати провадження по цій справі, якщо буде встановлено, що метою збиття літака з боку незаконних збройних формувань, підконтрольних РФ, було спровокувати міжнародне ускладнення? (правильною є одна відповідь)

А. Так, може, адже йдеться про вчинення воєнного злочину.

Б. Так, може, незалежно від кваліфікації, що буде надана, зважаючи на те, що потерпілі були громадянами кількох держав.

В. Ні, не може, адже у випадку встановлення мети провокування міжнародного ускладнення кваліфікувати вчинене належить як терористичний акт.

Г. Так, може, адже терористичні злочини підсудні Міжнародному кримінальному суду.

Виберіть один пункт, в якій описана правильна послідовність дій, що мають бути виконані для притягнення винних у збитті літака до міжнародної кримінальної відповідальності.

1. Верховна Рада України звертається до Міжнародного кримінального суду із окремою заявою про визнання його юрисдикції щодо збиття літака як воєнного злочину; здійснюється попередня перевірка (*preliminary examination*) Канцелярією прокурора з попереднього вивчення ситуацій Міжнародного кримінального суду; прокурором Міжнародного кримінального суду приймається рішення про прийнятність ситуації, її відповідності предметній юрисдикції Міжнародного кримінального суду, достатньої серйозності вчинених злочинів, наявності розумних підстав для розслідування за умов отримання судового дозволу; звернення Канцелярії прокурора до Палати попередніх розслідувань із клопотанням про прийняття ситуації по Україні до попереднього розслідування; відкриття попереднього розслідування Палатою попередніх розслідувань; здійснення попереднього розслідування та затвердження обвинувачення; судовий розгляд; винесення вироків.

2. Здійснюється розслідування в Україні відповідно до КПК України, яке завершується складанням обвинувального акту; Верховна Рада України звертається до Міжнародного кримінального суду із окремою заявою про визнання його юрисдикції щодо збиття літака як воєнного злочину; Укладання угоди про співпрацю між Офісом Генерального прокурора та Канцелярією прокурора Міжнародного кримінального суду; передача матеріалів кримінального провадження з обвинувальним актом до Канцелярії прокурора Міжнародного кримінального суду; здійснюється попередня перевірка (*preliminary examination*) Канцелярією прокурора з попереднього вивчення ситуацій Міжнародного кримінального суду; прокурором Міжнародного кримінального суду приймається рішення про прийнятність ситуації, її відповідності предметній юрисдикції Міжнародного

кримінального суду, достатньої серйозності вчинених злочинів, наявності розумних підстав для розслідування за умов отримання судового дозволу; звернення Канцелярії прокурора до Палати попередніх розслідувань із клопотанням про прийняття ситуації по Україні до попереднього розслідування; відкриття попереднього розслідування Палатою попередніх розслідувань; здійснення попереднього розслідування та затвердження обвинувачення; судовий розгляд; винесення вироків.

3. Здійснюється розслідування в Україні відповідно до КПК України, яке завершується складанням обвинувального акту; Верховний Суд звертається укладає угоду про співпрацю із Міжнародним кримінальним судом; здійснюється попередня перевірка (*preliminary examination*) Канцелярією прокурора з попереднього вивчення ситуацій Міжнародного кримінального суду; прокурором Міжнародного кримінального суду приймається рішення про прийнятність ситуації, її відповідності предметній юрисдикції Міжнародного кримінального суду, достатньої серйозності вчинених злочинів, наявності розумних підстав для розслідування за умов отримання судового дозволу; звернення Канцелярії прокурора до Палати попередніх розслідувань із клопотанням про прийняття ситуації по Україні до попереднього розслідування; відкриття попереднього розслідування Палатою попередніх розслідувань; здійснення попереднього розслідування та затвердження обвинувачення; судовий розгляд; винесення вироків.

4. Верховна Рада України звертається до Міжнародного кримінального суду із окремою заявою про визнання його юрисдикції щодо збиття літака як воєнного злочину; Палатою попередніх розслідувань здійснюється відкриття попереднього розслідування по ситуації в Україні; здійснення попереднього розслідування та затвердження обвинувачення; судовий розгляд; винесення вироків.

5. Верховна Рада України звертається до Міжнародного кримінального суду із окремою заявою про визнання його юрисдикції щодо збиття літака як воєнного злочину; здійснюється попередня перевірка (*preliminary examination*) Канцелярією прокурора з попереднього вивчення ситуацій Міжнародного кримінального суду; прокурором Міжнародного кримінального суду приймається рішення про прийнятність ситуації, її відповідності предметній юрисдикції Міжнародного кримінального суду, достатньої серйозності вчинених злочинів, наявності розумних підстав для розслідування за умов отримання судового дозволу; відкриття попереднього розслідування Канцелярією прокурора Міжнародного кримінального суду; здійснення попереднього розслідування та затвердження обвинувачення; судовий розгляд; винесення вироків.

Знайдіть відповідність (одна літера та одна цифра) щодо встановлення правових підстав та умов здійснення юрисдикції Міжнародним кримінальним судом щодо ситуації по збитому літаку:

А. Збиття літаку кваліфіковане як воєнний злочин (умисний напад на цивільний об'єкт, тобто об'єкт, який не є військовою ціллю), тобто як

порушення законів і звичаїв ведення війни (ч. 2 ст. 438 КК України).

Б. Збиття літаку кваліфіковане як терористичний акт.

В. Збиття літаку кваліфіковане як необережний злочин (неправильна оцінка приналежності літака до військової цілі).

Г. Збиття літаку кваліфіковане як умисне вбивство двох і більше осіб, вчинене за попередньою змовою групою осіб (пп. 1, 12 ч. 2 ст. 115 КК України).

Д. Збиття літаку кваліфіковане як суспільно небезпечний наслідок перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ч. 3 ст. 426-1 КК України).

1. Верховна Рада України постановою прийняла заяву, подану секретареві Міжнародного кримінального суду, про визнання здійснення цим судом юрисдикції щодо злочинів агресії РФ проти України.

2. Верховна Рада України постановою прийняла заяву, подану секретареві Міжнародного кримінального суду, про визнання здійснення цим судом юрисдикції щодо цього злочину.

3. Україна не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, а тому притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності здійснюватиметься за ст. 438 КК України як за злочин проти міжнародного правопорядку.

4. Президент України звернувся до Ради Безпеки ООН щодо передачі ситуації по збиттю літака до Міжнародного кримінального суду.

5. Офіс Генерального прокурора уклав окрему угоду з прокурором Міжнародного кримінального суду про співпрацю у справі про збиття літаку.

Визначте три твердження, в яких відображається правильна кваліфікація за кримінальним законодавством України діянь щодо збиття літака?

А. Як терористичний акт, що спричинив загибель людини (ч. 3 ст. 258 КК України), якщо буде встановлено, що збиття літака було вчинено умисно, з метою залякування, провокації міжнародного ускладнення.

Б. Україна не має юрисдикції щодо злочину (збиття літака), адже справу вже розглядає суд Нідерландів.

В. Як порушення законів та звичаїв ведення війни, що поєднане з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України), якщо буде встановлено, що літак було збито умисно, щоб продемонструвати наявність фактичної влади над окупованою територією, в тому числі і над повітряним простором над нею, недопущення жодного повітряного судна без дозволу окупаційної адміністрації.

Г. Як посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України), якщо буде встановлено, що умислом винних охоплювався факт перебування на борту літака іноземних громадян.

Д. Як вбивство двох і більше осіб, вчинене за попередньою змовою групою осіб (пп. 1, 12 ч. 2 ст. 115 КК України).

Е. Як вбивство двох або більше осіб, вчинене через необережність (ч. 2 ст. 119 КК України), якщо буде встановлено, що цивільний літак (невійськова ціль) був збитий з недбалості, внаслідок помилкового його сприйняття за військової цілі.

Є. Як терористичний акт, що спричинив загибель людини (ч. 3 ст. 258 КК України), якщо буде встановлено, що збиття літака було вчинено умисно, з метою провокації воєнного конфлікту, отримання приводу для широкомасштабного відкритого вторгнення військ РФ на територію України.

III. Заключна частина.

В заключній частині заняття необхідно підвести підсумки, що кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь поряд з їх умовною диференційованістю є взаємообумовленими та утворюють єдиний комплекс, в якому необґрунтованість хоча б одного з факторів становить перепону для визнання можливості криміналізації конкретного виду соціальних практик. В цілому ж цей напрямок теоретичних досліджень та прикладної діяльності має предметну приналежність до специфічного напрямку – кримінології правотворчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 2

Основна

1. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява від 25.02.2014 року № 790-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.

2. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 року № 129-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>.

3. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.

4. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.

5. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.

6. Орлов Ю. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 126–136.

7. Орлов Ю. В. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду та елементи політики у сфері протидії злочинності в Україні: проблеми гармонізації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 16–26.

8. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

9. Плахотнюк Н.В., Іржова М.А. Юрисдикція міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 347–377.

10. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : Постанова, Заява Верховної Ради України від 04.02.2015 року № 145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/145-19>.

11. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» : Постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 року № 337-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/337-19>.

12. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

13. Римский статут Международного уголовного суда. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

14. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н.А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н.В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.

2. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.

3. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

4. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.

5. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.

6. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.

1. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
2. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)
3. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
4. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
5. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
6. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)

ТЕМА № 3. Міжнародне гуманітарне право: проблеми застосування

Семінарське заняття за темою № 3. Міжнародне гуманітарне право у міжнародному правопорядку

Навчальна мета заняття: оволодіти знаннями щодо поняття, предмету, принципів, джерел міжнародного гуманітарного права, з'ясувати його призначення та місце у міжнародному правопорядку.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття, предмет та завдання міжнародного гуманітарного права.
2. Принципи міжнародного гуманітарного права.
3. Джерела міжнародного гуманітарного права.
4. Місце міжнародного гуманітарного права у міжнародному правопорядку.

Методичні вказівки:

1. Поняття, предмет та завдання міжнародного гуманітарного права.

В цьому питанні аналізу піддаються визначення міжнародного гуманітарного права, його предмету. Необхідно дійти розуміння того, що міжнародне гуманітарне право – це сукупність норм, спрямованих на обмеження гуманітарних наслідків збройних конфліктів. Його іноді також називають правом збройних конфліктів або правом війни (*jus in bello*). Основна мета міжнародного гуманітарного права полягає в обмеженні засобів і методів ведення війни, що можуть застосовувати сторони конфлікту, а також у забезпеченні захисту та гуманного поводження з особами, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Загалом, міжнародне гуманітарне право охоплює ті норми міжнародного права, що встановлюють мінімальні стандарти гуманності, яких необхідно дотримуватися у будь-якій ситуації збройних конфліктів.

Слід з'ясувати, що метою міжнародного гуманітарного права є захист

жертв збройних конфліктів та регулювання бойових дій на основі балансу між військовою необхідністю та гуманністю. При цьому міжнародне гуманітарне право необхідно відрізнити від правових режимів та норм, що можуть застосовуватися паралельно, але мають інші об'єкти та цілі, як-от: Статут ООН, право нейтралітету, міжнародне кримінальне право. Сторони конфлікту повинні виконувати свої гуманітарні зобов'язання за будь-яких обставин незалежно від поведінки супротивника та характеру або причин конфлікту.

Протягом розгляду першого питання також аналізуються завдання міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільних осіб і тих, хто припинив брати участь у збройних конфліктах (поранених, полонених), а також регулювання засобів і методів ведення війни.

2. Принципи міжнародного гуманітарного права.

При обговоренні другого питання варто з'ясувати та закріпити знання щодо того, що основними принципами міжнародного гуманітарного права є: 1) рівність сторін конфлікту та відсутність принципу взаємності; 2) встановлення балансу між військовою необхідністю та гуманністю; 3) принцип розрізнення; 4) принцип мінімізації шкоди та запобігання; 5) принцип пропорційності; 6) гуманного поводження. Визначається їх зміст, закріплюється розуміння.

3. Джерела міжнародного гуманітарного права.

Розглянути це питання необхідно виходячи з того, що, як і будь-яка інша галузь міжнародного права, міжнародне гуманітарне право базується на трьох окремих джерелах: міжнародні договори, звичаєве право та загальні принципи права. Крім того, прецедентне право, доктрина та «м'яке право» на практиці відіграють все більш важливу роль у тлумаченні окремих норм міжнародного гуманітарного права. Тому, незважаючи на те, що сьогодні міжнародне гуманітарне право є однією з найбільш кодифікованих та ратифікованих галузей міжнародного права, його норми також можуть виводитись з міжнародних звичаїв та загальних принципів права. Аналізується структура і окремі джерела міжнародного гуманітарного права: «право Женеви» та «право Гааги». Встановлюється загальне розуміння сутності звичаєвого гуманітарного права.

Закріплюються знання про основні положення Женевських конвенцій 1949 р. про: поліпшення долі поранених та хворих в регулярних арміях; поліпшення долі поранених, хворих і осіб, потерпілих корабельну аварію, за складу озброєних сил на морі; поводження з військовополоненими; захист цивільного населення під час війни. З'ясовується зміст Додаткових протоколів до Женевських конвенцій: що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру; про введення додаткової відмітної емблеми у вигляді Червоного Хреста і Червоного Півмісяця

4. Місце міжнародного гуманітарного права у міжнародному правопорядку.

Четверте питання заняття присвячена аналізу функціональній ролі міжнародного гуманітарного права у системі міжнародного правопорядку. Воно є галуззю міжнародного права, яка регулює ситуації збройного конфлікту. Отже, її слід відрізняти від інших галузей міжнародного права, зокрема тих, що можуть застосовуватися одночасно з міжнародним гуманітарним правом, але мають інші об'єкти та цілі. Найбільш важливими комплексами норм в цьому контексті є: (1) Статут ООН та заборона агресії у міждержавних відносинах; (2) міжнародне право прав людини; (3) міжнародне кримінальне право; та (4) право нейтралітету. Слід зазначити, що, залежно від ситуації, інші галузі міжнародного права, які тут детально не розглядаються, також можуть мати відношення до цієї теми. Зокрема, до них належать морське право, право зовнішніх відносин, екологічне право та право біженців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 2

Основна

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.
2. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява від 25.02.2014 року № 790-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.
3. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду пані Фату Бенсуди щодо закінчення попереднього розслідування у справі «Ситуація в Україні» (11 грудня 2020 р.) / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=201211-otp-statement-ukraine&ln=Ukrainian>.
4. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 року № 129-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>.
5. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / Передм. Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'яненко ; вступ. стаття М. М. Гнатовський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с.
6. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.
7. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.

8. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право : загальний курс / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. К., 2020. 397 с.
9. Орлов Ю. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 126–136.
10. Орлов Ю. В. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду та елементи політики у сфері протидії злочинності в Україні: проблеми гармонізації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 16–26.
11. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.
12. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н.А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н.В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.
3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.
4. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
5. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.
6. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.
7. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
2. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
3. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
4. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
5. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)
6. [Офіційний веб-портал Міжнародного Червоного Хреста в Україні.](#)

Практичне заняття № 1 за темою № 3. Сфера застосування міжнародного гуманітарного права

Навчальна мета заняття: засвоєння здобувачами освіти знань про сферу застосування міжнародного гуманітарного права, закріплення навичок

вирішення задачних ситуацій щодо умов застосування міжнародного гуманітарного права.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Збройний конфлікт: юридичне визначення, зміст, розмежування із суміжними категоріями.
2. Поняття про міжнародні та неміжнародні збройні конфлікти. Збройний конфлікт з іноземним втручанням. Комбатанти.
3. Правовий режим воєнної окупації.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою про сферу застосування міжнародного гуманітарного права.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Основна частина заняття передбачає закріплення знань про збройний конфлікт, юридичне визначення, зміст, розмежування із суміжними категоріями. Якщо відбувається збройний конфлікт, будь-які дії, вчинені з причин, пов'язаних з цим конфліктом, регулюються міжнародним гуманітарним правом.

Слід дійти висновку, що збройний конфлікт має місце, коли у відносинах між державами застосовується збройна сила або встановлюється воєнна окупація (міжнародні збройні конфлікти), або коли є тривале збройне насильство між урядовими силами та організованими збройними групами, або між такими групами (неміжнародні збройні конфлікти). Збройні конфлікти з іноземним (включно з мультинаціональним) втручанням прийнято вважати міжнародними або неміжнародними за своїм характером залежно від того, чи вони передбачають збройні протистояння між державами чи між державами та організованими збройними групами. З правового погляду не існує інших видів збройних конфліктів. Порухення внутрішнього порядку та виникнення ситуації внутрішньої напруженості – безпорядки, окремі та спорадичні акти насильства та подібні дії – не вважаються збройним конфліктом.

Визначення поняття і правового статусу комбатантів.

Воєнна окупація існує тією мірою і доти, доки одна держава зберігає військову владу над всією або ж частиною території іншої держави, навіть якщо така окупація не зустрічає збройного опору.

У міжнародному публічному праві категорія «окупація» пов'язується з актом агресії щодо держави, в результаті якого відбувається міжнародно-протиправне заволодіння її територією, у зв'язку з чим на цих територіях виникає особливий міжнародно-правовий режим, спрямований на

забезпечення дотримання основних прав і свобод населення, яке на них проживає, недопущення вчинення щодо нього злочинів проти людяності, воєнних злочинів, геноциду. При цьому, відповідно до ч. 2 ст. 2 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., для визнання наявності окупації та початку дії відповідного правового режиму не має значення, чи чиниться збройний опір. Так само не є обов'язковою ознакою початку окупації наявність чи відсутність політичного акту оголошення війни.

У зв'язку з цим під *окупацією* доцільно розуміти процес і результат встановлення з боку іноземної держави/держав або міжнародної організації чи іншого міждержавного або недержавного іноземного колективного утворення фактичного протиправного контролю на всій території держави чи її частині внаслідок застосування чи погрози застосування воєнної сили або сили інших іноземних воєнізованих озброєних організацій, що тягне за собою виникнення особливого міжнародно-правового режиму захисту населення відповідної території, незалежно від наявності чи відсутності збройного опору або політичного акту оголошення війни. Окупація може бути як проявом злочину агресії (у термінології Римського статуту Міжнародного кримінального суду), так і зворотнім наслідком порушення принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співпраці між державами відповідно до Статуту ООН (післявоєнна окупація агресора).

Також протягом заняття необхідно з'ясувати, що окупована територія – територія держави або її частина (ділянка суходолу, внутрішні та морські води, надра, повітряний простір), що зазнала окупації і на яку поширюється відповідний правовий режим окупованих територій, який визначається положеннями національного законодавства країни, в межах міжнародно визначених кордонів якої перебуває вказана територія, та/або нормах міжнародного права. Істотною ознакою окупованої території є здійснення на ній військового контролю іноземної держави, чим забезпечується силове, неправове її утримання (володіння). Відповідно до ст. 42 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції. Під супротивником слід розуміти іноземну державу (держави), міжнародну організацію чи інший міждержавний або недержавний іноземний колективний суб'єкт (терористична організація, квазідержавне утворення, незаконне збройне формування найманців і т. п.).

Таким чином, робиться висновок, що істотними юридичними ознаками окупованих територій є: 1) територіальна визначеність; 2) неможливість здійснення на них повного обсягу функцій державної влади в результаті її перебування під фактичним контролем армії чи інших воєнізованих збройних формувань супротивника; 3) фактичне виконання супротивником владних функцій, упорядкування компонентів цивільного життя в умовах відсутності активних бойових дій на захоплених територіях; 4) особливий правовий

режим, спрямований на забезпечення дотримання основних прав і свобод населення, яке на них проживає, недопущення вчинення щодо нього злочинів проти людяності, воєнних злочинів, геноциду. В Україні особливості такого режиму щодо окупованих Російською Федерацією територій визначені законами України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII, «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р. № 2268-VIII, відповідними нормами міжнародного гуманітарного права.

Для закріплення теоретичного матеріалу слухачам магістратури пропонується вирішення декількох задачних ситуацій.

Відповідно до *фабули № 1*, описаної у матеріалах до другого практичного заняття з теми № 2, визначте три правильні твердження, які відображають підстави, умови та наслідки застосування Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. щодо затриманих українськими правоохоронними органами учасників підконтрольних РФ незаконних збройних формувань, які вчинили порушення законів і звичаїв ведення війни (ст. 438 КК України) під час збройного конфлікту на території окремих районів Донецької та Луганської областей та щодо яких триває досудове розслідування?

А. Затримані особи є комбатантами.

Б. Затримані особи визнані учасниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР».

В. Немає законних підстав для обміну затриманих осіб на тих осіб, які незаконно утримуються на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей чи РФ, адже це не передбачено ні Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., ні кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України.

Г. Існують законні підстави для обміну затриманих осіб на тих осіб, які незаконно утримуються на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей чи РФ, адже це передбачено Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р.

Д. Затриманим, як військовополоненим, буде дозволено отримувати поштою або будь-якими іншими способами індивідуальні або колективні посилки, що містять, зокрема, продукти харчування, одяг, медикаменти.

Е. Немає законних підстав для обміну затриманих осіб на тих осіб, які незаконно утримуються на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей чи РФ, адже відповідно до Женевської конвенцією про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., утримувані на тимчасово окупованій території особи вважаються цивільними заручниками, а затримані українськими правоохоронними органами учасники терористичних організацій – терористами, а не військовополоненими.

Є. Необхідною умовою застосування Міжнародної конвенції про

поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. щодо вказаних у фабулі затриманих українськими правоохоронними органами осіб є ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Фабула № 2. З початку квітня 2014 року спостерігалася швидка ескалація насильства на сході України. Добре організовані та скоординовані озброєні групи незаконно захоплювали громадські будівлі, а також відділення міліції та будівлі служби безпеки в містах і селищах Донецької та Луганської областей. 14 квітня 2014 року Уряд України розпочав операцію з забезпечення безпеки для відновлення контролю над територією, що знаходилася під контролем озброєних груп, та розгорнув підрозділи Збройних Сил України за підтримки добровольчих батальйонів. Бойові дії з озброєними групами, які з квітня 2014 року були підкріплені іноземними бойовиками, в тому числі громадянами Російської Федерації, швидко переросли до рівня збройного конфлікту. До кінця липня 2014 року озброєні групи самопроголошених ДНР та ЛНР контролювали значну частину обох регіонів, включаючи частини державного кордону з Російською Федерацією.

Під час конфлікту на сході України відбувалися обстріли житлових районів, наслідком яких стали жертви серед цивільного населення, вбивства цивільних та інших осіб, захищених за міжнародним гуманітарним правом, незаконне затримання, насильницькі зникнення та катування.

Бойові дії в Іловайську та навколишніх селах мали руйнівний вплив на цивільне населення. У Іловайську було знищено 600 з 1800 приватних будинків та пошкоджено 116 багатоповерхових будинків. Протягом трьох тижнів жителі Іловайська не мали електрики, води та газу через пошкодження внаслідок військових дій. У цей період також не функціонував жоден медичний заклад. Внаслідок обстрілів Іловайська та двох сусідніх сіл загинуло щонайменше 36 цивільних осіб (18 чоловіків та 18 жінок). Проведений моніторинг вказує на те, що сторони конфлікту використовували зброю вибухової дії в населених пунктах без дотримання визначених принципів міжнародного гуманітарного права.

Як кваліфікувати ситуацію на сході України відповідно до положень звіту про дії з попереднього розслідування справи «Ситуації в Україні» (2016 р.) Міжнародного кримінального суду?

- А. Збройний конфлікт міжнародного характеру.
- Б. Збройний конфлікт неміжнародного характеру.
- В. Порушення внутрішнього порядку чи виникнення обставин внутрішнього напруження.
- Г. Збройний конфлікт неміжнародного характеру з окремими ознаками конфлікту міжнародного характеру.

«Право Женеви»:

- А. Стосується захисту прав людини.
- Б. Стосується регламентації статусу Міжнародного Комітету

Червоного Хреста.

В. Стосується захисту жертв збройних конфліктів.

Г. Забороняє або обмежує застосування конкретних методів та засобів ведення війни.

Порушення яких принципів міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільних осіб вбачається у наведеній ситуації?

А. Послаблення військової сили супротивника.

Б. Принцип «право сторін конфлікту обирати методи та засоби ведення війни не є необмеженим».

В. Принцип розрізнення.

Г. Принцип пропорційності.

Д. Принцип вжиття запобіжних заходів.

Е. Принцип військової необхідності.

Є. Принцип законності.

Встановіть відповідність функцій (сутності) зазначеним органам у сфері міжнародного гуманітарного права.

А. Міжнародний Суд ООН.

Б. Міжнародні органи з прав людини.

В. Міжнародний кримінальний суд.

Г. Міжнародний комітет Червоного Хреста.

А. Головний судовий орган ООН, що сприяє імплементації та забезпеченню виконання міжнародного гуманітарного права через свої рішення по спірних справах та консультативні висновки.

Б. Розгляд індивідуальних скарг окремих жертв, залежно від виду порушення міжнародного гуманітарного права, включно з вимогами про відшкодування, у судових та квазісудових виконавчих органах, утворених універсальними і регіональними договорами у галузі прав людини.

В. Єдиний постійний міжнародний судовий орган, спеціально призначений для розгляду порушень міжнародного гуманітарного права.

Г. Надання гуманітарних послуг та заходів допомоги, підтримки та захисту жертвам збройного конфлікту, на які вони мають право згідно з міжнародним гуманітарним правом.

До категорій жертв війни відносяться

А. Комбатанти.

Б. Капелани, медичний персонал, журналісти.

В. Поранені військовослужбовці, хворі комбатанти, особи, що зазнали корабельної аварії, військовополонені та цивільні особи.

Г. Діти.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

В заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду теми. Звертається увага на ролі звичаєвого права та загальних принципів міжнародного права для джерельної бази міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 3

Основна

1. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява від 25.02.2014 року № 790-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.

2. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду пані Фату Бенсуді щодо закінчення попереднього розслідування у справі «Ситуація в Україні» (11 грудня 2020 р.) / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=201211-otp-statement-ukraine&ln=Ukrainian>.

3. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 року № 129-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>.

4. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / Передм. Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'янченко ; вступ. стаття М. М. Гнатівський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с.

5. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.

6. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.

7. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право : загальний курс / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. К., 2020. 397 с.

8. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

9. Попович В.П. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 322 с.

10. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н.А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н.В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.
3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.
4. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
5. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.
6. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.
7. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Єдиний державний реєстр судових рішень.
2. Вісник Кримінологічної асоціації України.
3. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.
4. Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.
5. Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.
6. Офіційний веб-портал Міжнародного Червоного Хреста в Україні.

Практичне заняття № 2 за темою № 3. Міжнародна відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права

Навчальна мета заняття: засвоєння здобувачами освіти знань про сферу застосування міжнародного гуманітарного права, закріплення навичок вирішення задачних ситуацій щодо умов застосування міжнародного гуманітарного права.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Відповідальність держав за порушення норм міжнародного гуманітарного права.
2. Забезпечення дотримання міжнародного гуманітарного права.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети.

Підкреслюється значення оволодіння темою про міжнародну відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

В основній частині заняття акцентується увага на тому, що порушення міжнародного гуманітарного права здійснюються практично у всіх збройних конфліктах майже всіма залученими сторонами. Доки незаконна поведінка залишається обмеженою лише ізольованими та спорадичними діями, що вчиняються окремими солдатами чи підрозділами, на них можна ефективно реагувати за допомогою внутрішніх превентивних, наглядових та репресивних механізмів відповідної сторони. Якщо порушення міжнародного гуманітарного права досягають певного ступеня тяжкості або повторюваності, договірна частина цього права містить чітке посилення для держав на систему ООН. Таким чином, у ситуаціях, що стосуються серйозних порушень Женевських конвенцій 1949 року або Додаткового протоколу I, їх держави-учасниці зобов'язані «вживати заходів, як спільно, так й індивідуально, у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй і у відповідності зі Статутом Організації Об'єднаних Націй». Дійсно, це одне з конкретних завдань ООН щодо досягнення міжнародного співробітництва, *inter alia*, у вирішенні міжнародних гуманітарних проблем та сприянні повазі до прав людини. Крім того, серйозні порушення міжнародного гуманітарного права можуть лише посилити конфлікт і, отже, поставити міжнародний мир та безпеку під ще більшу небезпеку.

Згідно з міжнародним правом держави несуть відповідальність за поведінку осіб чи суб'єктів, які діють від їх імені, або з їх дозволу або схвалення. Це стосується не лише державних службовців, таких як представники збройних сил, поліції чи органів розвідки (*de jure* державні представники), а й осіб, уповноважених національним правом здійснювати елементи державної влади, або осіб, які діють за дорученням або під контролем держави, таких як учасники приватних військових або охоронних компаній (*de facto* державні представники). Держава залишається юридично відповідальною за дії своїх представників, за умови, що вони здійснюють свою діяльність офіційно, навіть якщо ці представники перевищили свої повноваження або не виконували вказівки. У міжнародних збройних конфліктах відповідальність держави поширюється на «всі дії, вчинені особами, які входять до її збройних сил», включно з діями, котрі не входять в їхні офіційні обов'язки як учасників збройних сил. Отже, загалом всі військові операції, що здійснюються від імені держави, можуть безпосередньо приписуватися цій державі незалежно від того, де вони здійснюються і де відчувається їх вплив або суперечать вони чи ні інструкціям держави.

Для закріплення теоретичного матеріалу слухачам магістратури пропонується вирішення декількох задачних ситуацій.

Фабула. У грудні 2020 р. біля с. Широка Балка, Донецької обл., що

знаходиться на лінії розмежування з т.з. ДНР, військовослужбовцями ЗСУ було затримано два чоловіки в воєнній формі невизначеного зразка, при чому один з яких розмовляв російською мовою із сильним акцентом. При собі чоловіки мали два автомати АКС74У та патрони до них і п'ять гранат РГД-5. Після доставлення чоловіків до СБУ було встановлено, що перший чоловік є громадянином України Зіновієм Івановим, жителем м. Донецьк, який раніше притягався до кримінальної відповідальності за насильницькі злочини, а другий - громадянином Бразилії Педро Лопез да Коста. Останній пояснив, що у 2019 р., симпатизуючи ідеям незалежності ДНР, прибув до Донецьку та вступив до загону Народного ополчення Донбасу. Чоловіки вказали, що вони служили у 1-ій окремії батальйонно-тактичній групі «Сомалі», де отримували щомісячне грошове утримання, а на лінії розмежування, виконували бойове завдання. Після проведення додаткової перевірки було також встановлено, що вказані чоловіки вже відвідували с. Широка Балка, і у вересні 2020 р. вчинили акти сексуального насильства над громадянками України двоюрідними сестрами Лесіною і Вовковою, які проживали в одному будинку в с. Широка Балка. Крім того через декілька днів до СБУ надійшло повідомлення від Інтерполу, що Педро Лопез да Коста у 2016 р. брав участь у збройному конфлікті, що відбувався в Ємені, на боці збройних загонів Революційного комітету Ємену.

На основі положень міжнародного гуманітарного права визначте відповідність між особами та її статусом у збройному конфлікті, що має місце на Сході України:

1. комбатант;
2. найманець;
3. цивільна особа;
4. інтернова особа.

- А. Зіновій Іванов;
Б. Педро Лопез да Коста;
В. Лесіна і Вовкова.

Чи можна визнати Іванова і да Косту військовополоненими:

- А. Так, після затримання вони мають статус військовополонених;
Б. Ні, у збройному конфлікті вони мають статус цивільного населення, оскільки військове формування «Сомалі» є офіційного невизнаним;
В. Іванова можна визнати військовополоненим, а да Косту – ні;
Г. да Косту можна визнати військовополоненим, а Іванова – ні.

За участь у збройному конфлікті в Україні та вчинення сексуального насильства да Косту можна притягти до відповідальності за сукупністю наступних кримінальних правопорушень:

- А. зґвалтування (ст. 152 КК України);
Б. тероризм (ст. 258 КК України);

В. створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України);

Г. незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України);

Д. сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України);

Е. порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України);

Є. найманство (ст. 447 КК України).

Відповідно до норм міжнародного права найманця визнають:

А. військовослужбовцем;

Б. комбатантом;

В. міжнародним військовим злочинцем;

Г. загальнокримінальним злочинцем.

Визначте, що з наступного не є ознакою найманця (три відповіді правильні):

А. діяльність найманця обумовлена його ідеологічною позицією;

Б. найманець не є громадянином сторони, що перебуває у конфлікті;

В. найманців використовують у збройному конфлікті або воєнних діях на території іноземної держави;

Г. найманців використовують для вчинення насильницьких дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності іноземної держави;

Д. найманець входить до особового складу збройних сил держави, на території якої відбувається конфлікт;

Е. найманець тимчасово проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває у конфлікті;

Є. діяльності найманця не спрямована одержання особистої вигоди.

На основі положень міжнародного гуманітарного права визначте твердження, що стосується статусу комбатанта, яке є невірним:

А. порушення норм міжнародного права, застосовуваного в період збройних конфліктів, позбавляє комбатанта його права вважатися комбатантом;

Б. комбатант, який потрапляє під владу супротивної сторони, є військовополоненим;

В. комбатанти зобов'язані відрізняти себе від цивільного населення в той час, коли вони беруть участь у нападі або у воєнній операції, що є підготовкою до нападу;

Г. симулювання комбатантом володіння статусом цивільної особи заборонена і вважається віромлоством.

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права статус

військовополоненого отримують особи, що належать до однієї з наступних категорій:

А. особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил, які потрапляють в полон до супротивника;

Б. найманці, завербовані до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, і які потрапляють в полон до супротивника;

В. особа із складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, яка потрапляє під владу супротивної сторони в той час, коли вона займається шпигунством;

Г. всі відповіді вірні.

У яких формах особа, яка є жертвою серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, може отримати відшкодування заподіяної шкоди?

А. Реституція.

Б. Реабілітація.

В. Сатисфакція та гарантії неповторення.

Г. Репресалії.

Д. Індивідуальні санкції.

Е. Колективні санкції.

Є. Реторсії.

Установіть послідовність вжиття необхідних превентивних, наглядових та каральних заходів сторонами, що воюють, та державами, що не беруть участі у війні, для виконання своїх зобов'язань у межах своєї юрисдикції з метою дотримання та забезпечення дотримання міжнародного гуманітарного права.

А. Національне законодавство та нормативні акти.

Б. Інструкції, військові накази та юридичні консультації.

В. Підготовка та розповсюдження всієї відповідної інформації.

Г. Створення національних комітетів з міжнародного гуманітарного права.

Д. Технічна підготовка.

Е. Кримінальне переслідування.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття.

В заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду теми. Звертається увага на те, що коли міжнародне гуманітарне право порушується, відповідальна держава має юридичне зобов'язання надати репарації незалежно від конкретних договірних зобов'язань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 3

Основна

1. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява від 25.02.2014 року № 790-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.
2. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду пані Фату Бенсуди щодо закінчення попереднього розслідування у справі «Ситуація в Україні» (11 грудня 2020 р.) / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=201211-otp-statement-ukraine&ln=Ukrainian>.
3. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 року № 129-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>.
4. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / Передм. Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'янченко ; вступ. стаття М. М. Гнатовський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с.
5. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.
6. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.
7. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право : загальний курс / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. К., 2020. 397 с.
8. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.
9. Попович В.П. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 322 с.
10. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н.А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н.В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.

3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.
4. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
5. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.
6. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.
7. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
2. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
3. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
4. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
5. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)
6. [Офіційний веб-портал Міжнародного Червоного Хреста в Україні.](#)

ТЕМА № 4. Право міжнародної відповідальності: проблеми застосування

Семінарське заняття за темою № 4. Право міжнародної відповідальності: поняття, предмет, сфера застосування

Навчальна мета заняття: оволодіти знаннями щодо поняття, підстав, форм, міжнародно-правової відповідальності, видів міжнародних правопорушень.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття та підстави міжнародно-правової відповідальності.
2. Поняття та види міжнародних правопорушень.
3. Види і форми міжнародної відповідальності.

Методичні вказівки:

1. Поняття та підстави міжнародно-правової відповідальності.

В цьому питанні визначається зміст та підстави міжнародно-правової відповідальності. У науці міжнародного права під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що

наступають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ними міжнародно-правового зобов'язання. Належить з'ясувати, що поняття міжнародно-правової відповідальності характеризується такими ознаками: настає за вчинення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язується з певними негативними наслідками для правопорушника; є спрямованим на зміцнення міжнародного правопорядку.

12 грудня 2001 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію A/RE8/56/83, яка містить додаток «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння», частина 1 якого отримала назву «Міжнародно-протиправне діяння держави». У ній визначаються загальні умови, необхідні для виникнення відповідальності держави, у розділі I містяться три базові принципи відповідальності, на яких ґрунтуються інші статті, у розділі II визначаються умови, за яких поведження присвоюється державі, а у розділі III загалом містяться умови, за яких таке поведження становить порушення будь-якого міжнародно-правового зобов'язання відповідної держави. Розділ IV стосується деяких особливих випадків, коли одна держава може бути відповідальною за поведження іншої держави, що не відповідає тому або іншому міжнародно-правовому зобов'язанню останньої. У розділі V визначаються обставини, які виключають протиправність поведження, що не відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням держави.

Положення про міжнародну відповідальність містяться в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р., де закріплюється, що агресивна війна є злочином проти миру, що тягне відповідальність за міжнародним правом. Деякі питання про відповідальність держав отримали свою кодифікацію. Вони були врегульовані двосторонніми і багатосторонніми міжнародними договорами на регіональному рівні.

Підстави міжнародно-правової відповідальності: нормативні (правові), фактичні та процесуальні.

2. Поняття та види міжнародних правопорушень.

При обговоренні другого питання варто з'ясувати та закріпити знання щодо того, що фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності є саме міжнародне правопорушення, тобто діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта міжнародного права (його органів або посадових осіб), що порушують міжнародно-правові зобов'язання. Основними ознаками міжнародного правопорушення є такі: протиправність; шкода (збитки), заподіяна протиправною поведінкою; причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкідливими наслідками. Дискусійним залишається включення вини суб'єкта до переліку ознак міжнародного правопорушення.

Держави та міжнародні організації як суб'єкти міжнародно-протиправного діяння.

Протиправна поведінка проявляється в порушенні міжнародних зобов'язань держави у формі дії або бездіяльності. Протиправність у міжнародному праві означає невідповідність між правовою нормою та

поведінкою держави. Проявами протиправної поведінки є недотримання органами держави її міжнародних зобов'язань, що виявляється в порушенні прав інших держав і міжнародних організацій, недотримання органами держави її міжнародних зобов'язань, що проявляється в порушенні прав фізичних і юридичних осіб, недотримання органами держави її міжнародних зобов'язань у зв'язку із самочинними діями юридичних і фізичних осіб, недотримання органами держави її міжнародних зобов'язань, що виникають у зв'язку з протиправною діяльністю на її території органів інших держав і міжнародних організацій.

Будь-яка протиправна поведінка завдає шкоди (збитків) інтересам суб'єктів міжнародного права, які охороняються міжнародним правом і негативно впливає на міжнародний правопорядок. Шкода може бути як матеріальною (територіальні, майнові втрати), так і нематеріальною (обмеження прав, честі, гідності, престижу держави тощо). Як правило, шкода завдається у змішаній формі. Характер та обсяг збитків впливають на визначення обсягу, виду й форми міжнародно-правової відповідальності.

За суб'єктною й суб'єктивною сторонами складу таких правопорушень: міжнародні злочини; злочини міжнародного характеру; інші міжнародні правопорушення (міжнародні делікти).

3. Види і форми міжнародної відповідальності.

Розглянути це питання необхідно виходячи з того, що розрізняється матеріальна та нематеріальна міжнародна відповідальність. Далі послідовно аналізуються такі форми відповідальності як репресалії, реторсії, сатисфакції, санкції, репарації, реституції.

Тематика цільових виступів:

1. Проблеми функціонування Ради Безпеки ООН в контексті протидії міжнародним правопорушенням держав.
2. Міжнародний суд ООН в системі суб'єктів протидії міжнародним правопорушенням.
3. Форми міжнародно-правової відповідальності.
4. Правова природа санкцій за міжнародні правопорушення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 4

Основна

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
2. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : Заява від 25.02.2014 року № 790-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/790-18>.

3. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду пані Фату Бенсуди щодо закінчення попереднього розслідування у справі «Ситуація в Україні» (11 грудня 2020 р.) / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=201211-otp-statement-ukraine&ln=Ukrainian>.

4. Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 року № 129-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>.

5. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / Передм. Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'яненко ; вступ. стаття М. М. Гнатовський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с.

6. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.

7. Камишанський М. М. Компенсація та реституція: обрання адекватної форми відшкодування шкоди за міжнародне правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 140–144.

8. Коваленко С. О. Види і форми міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій. *Публічне право*. 2014. № 2. С. 113–120.

9. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.

10. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право : загальний курс / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. К., 2020. 397 с.

11. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

12. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н.А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н.В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.

2. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.

3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.

4. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

5. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.
6. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.
7. Нанка А. О., Філімонова Ю. О. До питання міжнародної відповідальності міжнародних міжурядових організацій. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 300–304.
8. Нестеренко С. С. Кодифікація норм про відповідальність міжнародних організацій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 64–69.
9. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.
10. Пташенчук О. М. Кодифікація норм міжнародно-правової відповідальності держав та міжнародних організацій за міжнародно-протиправні діяння. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 122–126.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Єдиний державний реєстр судових рішень.
2. Вісник Кримінологічної асоціації України.
3. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.
4. Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.
5. Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.
6. Офіційний веб-портал Міжнародного Червоного Хреста в Україні.

Практичне заняття за темою № 4. Проблеми застосування права міжнародної відповідальності

Навчальна мета заняття: з'ясування основних проблем застосування права міжнародної відповідальності; визначення обставин, що її виключають; набуття знань щодо проблем відповідальності міжнародних організацій, а також держав за діяльність приватних військових компаній.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Обставини, що виключають міжнародну відповідальність.
2. Проблеми притягнення до відповідальності міжнародних організацій.
3. Проблеми відповідальності держав за діяльність приватних військових компаній.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та

визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою про проблеми застосування права міжнародної відповідальності.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

В основній частині заняття акцентується увага на тому, що під час кваліфікації поведінки держави слід ураховувати обставини, наявність яких виключає протиправність дії (бездіяльності) держави, а отже, звільняє державу від міжнародно-правової відповідальності. Звільнення від відповідальності – це зняття із суб'єкта міжнародного права обов'язку ліквідації наслідків здійсненого ним діяння, яке потягло відповідальність. Обставини, що виключають відповідальність держав (звільняють від відповідальності), – це факти, дії та явища, доведеність існування яких на момент вчинення правопорушення знімає із суб'єкта міжнародного права обов'язок відшкодування збитків, якщо правопорушення було спричинене цими фактами, діями чи явищами. Традиційно до обставин, що виключають настання міжнародно-правової відповідальності, відносять такі: вину потерпілої сторони (дії, що спричинили завдання шкоди, груба недбалість); форс-мажор і непередбачений випадок – діяння було викликане непереборною силою або непередбаченою подією, яка не піддавалася контролю держави та зумовила неможливість дотримання державою свого міжнародного зобов'язання; у разі непереборної сили держава повністю не має можливості запобігти завданню шкоди іншій державі чи змінити ситуацію – може йтися про природні явища (землетруси, епідемії, паводки тощо) або про непередбачувану діяльність людей (наприклад, катастрофу на атомній електростанції тощо); стан крайньої необхідності, тобто наявність загрози життєво важливим інтересам суб'єкта.

Посилання на стан крайньої необхідності як підставу для виключення протиправності діяння не допускається, крім випадків, коли діяння було єдиним засобом захисту від тяжкої та неминучої загрози і не завдало значних збитків іншій державі, щодо якої існує міжнародне зобов'язання. Посилатись на стан крайньої необхідності можна за наявності сукупності таких критеріїв: неминучої небезпеки, що загрожує життєвим інтересам держави, надзвичайної ситуації держави, за якої вона не може поводитися інакше, тимчасового характеру вимушеної поведінки. Існують умови, що позбавляють державу права посилатись на стан крайньої необхідності: якщо міжнародним договором передбачається можливість такої ситуації та відповідні дії щодо неї не можуть визнаватися виправданими, а також якщо держава сама сприяє виникненню стану крайньої необхідності та порушує міжнародні зобов'язання.

Обставини, що звільняють від відповідальності, необхідно відрізнити від фактів та дій, які виключають кваліфікацію діяння суб'єкта як правопорушення. Такими фактами та діями можна назвати: згоду потерпілої сторони на здійснення діяння, яке спричинило шкоду (згода має бути чітко вираженою та висловленою до здійснення відповідних дій; має бути

юридично дійсною, тобто вона не повинна бути результатом помилки, підкупу чи насильства); допустимі в межах міжнародного права дії суб'єкта у відповідь на протиправну поведінку потерпілого (самооборона).

Протиправність дії виключається, якщо вона є законним заходом самооборони відповідно до статті 51 Статуту ООН, яка закріплює невід'ємне право держави на застосування збройної сили у відповідь на збройний напад. Законність самооборони означає відповідність певним критеріям: має відбутися збройний напад, самооборона повинна бути застосована до вжиття заходів Радою Безпеки ООН, про неї слід бути повідомити Раду, а заходи самооборони не мають підміняти повноважень Ради Безпеки ООН. Наявність агресії – перша та безперечна умова правомірності самооборони. Самооборона також передбачає дотримання принципу пропорційності.

Загалом усі випадки передбачити неможливо, тому кожен із них вимагає диференційованого підходу.

Варто з'ясувати, що проблема відповідальності міжнаордних організацій вперше була піднята Комісією міжнародного права ще в 1963 р. у першій доповіді спецдоповідача А. Ель-Еріан (англ. Mr. Abdullah El-Erian's) з питання про відносини між країнами і міжурядовими організаціями. У резолюції 56/82 від 12.12. 2001 р. Генеральної асамблеї ООН попросила Комісію з міжнародного права почати роботу над кодифікацією норм щодо відповідальності міжнародних організацій. 55 сесії у 2003 р. було представлено першу доповідь щодо відповідальності міжнародних організацій. Після цього було створено робочу групу з розробки Проекту, головою і спецдоповідачем якої став італійський вчений Джорджіо Гая (англ. Giorgio Guy). Усього було представлено на розгляд Комісії з міжнародного права вісім доповідей щодо відповідальності міжнародних організацій. У рамках розгляду Проекту на 63-й сесії Комісії було представлено Восьму і останню доповідь, яка містила огляд коментарів держав і міжнародних організацій до статей, що були прийняті у 2009 р. і сформульовані рекомендації для розгляду Комісії, а також коментарі держав і міжнародних організацій щодо статей, прийнятих у першому читанні. 05.08.2011 р. на 63-й сесії Комісії з міжнародного права було прийнято Проєкт щодо відповідальності міжнародних організацій. Аналізується комплекс контрзаходів, які можуть застосовуватись до міжнародних організації відповідно до Проєкту.

Здійснюється аналіз проблем відповідальності держав за діяльність приватних військових компаній.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

В заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду теми. Звертається увага на зв'язки міжнародно-протиправного діяння та міжнародних злочинів. Аргументується, що міжнародно-протиправні діяння можуть розглядатися як фонові для міжнародних злочинів явища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 3

Основна

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
2. Звіт про дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році (Україна). 2020. 14 грудня / Міжнародний кримінальний суд. URL : <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf>.
3. Камишанський М. М. Компенсація та реституція: обрання адекватної форми відшкодування шкоди за міжнародне правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 140–144.
4. Коваленко С. О. Види і форми міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій. *Публічне право*. 2014. № 2. С. 113–120.
5. Маляр Г. В. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на Сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.
6. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право : загальний курс / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. К., 2020. 397 с.
7. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.
8. Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-правові діяння 2008 р. // Доповідь Комісії міжнародного права о работе ее шестьдесят третьей сессии: док. ООН А/63/10 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/intorg_responsibility.pdf.
9. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Н. А. Зелінська, С. С. Андрейченко, Н. В. Дрьоміна-Волк. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.
3. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.
4. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
5. Верле Г. Принципы международного уголовного права. Одесса: Феникс, 2011. 256 с.
6. Міжнародне публічне право : у 2-х т. Т. 1. Основи теорії / За ред. В. В. Мицика. Х. : Право, 2020. 416 с.

7. Нанка А. О., Філімонова Ю. О. До питання міжнародної відповідальності міжнародних міжурядових організацій. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 300–304.

8. Нестеренко С. С. Кодифікація норм про відповідальність міжнародних організацій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 64–69.

9. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Х. : Право, 2020. 648 с.

10. Пташенчук О. М. Кодифікація норм міжнародно-правової відповідальності держав та міжнародних організацій за міжнародно-протиправні діяння. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 122–126.

ТЕМА № 5. Актуальні проблеми протидії тероризму: міжнародний, регіональний та внутрішньодержавний контексти

Практичне заняття до теми № 5.

Навчальна мета заняття: засвоєння слухачами магістратури інформації про сучасний стан тероризму, а також зміст загальної концепції детермінації тероризму. Розвинути та поглибити теоретичні знання щодо феномену етнорелігійного тероризму. Розглянути актуальні проблеми протидії тероризму: стратегічний підхід та систему заходів протидії тероризму на міжнародному та національному рівнях.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників тероризму: загальносвітовий та національний виміри.
2. Кримінологічна характеристика особи сучасного терориста
3. Загальна концепція детермінації тероризму. Основні фактори сучасного тероризму.
4. Феномен етнорелігійного тероризму:
5. Концепція протидії тероризму: стратегічний підхід.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою змісту загальної концепції детермінації тероризму. Щодо факторів: – економічні, політичні, соціальні, психологічні, управлінські, правові й технологічні фактори (з подальшою градацією та внутрішньою конкретизацією обставин у межах кожної з цих груп: ідеологічні, культурологічні, соціальнопсихологічні, морально-

психологічні, етнічні, релігійні тощо фактори); – соціально-економічні, соціально-психологічні та соціально-правові чинники криміналізації суспільства, тобто детермінаційні властивості інших протиправних практик, які кваліфікуються як злочинні без ознак тероризування; – загальні детермінанти тероризму, ідентичні причинам злочинності взагалі та специфічні в контексті детермінації тероризму, що поділяються за рівнями на такі: 1) криміногенні детермінанти тероризму як соціального-правового явища; 2) детермінанти формування і розвитку окремих видів терористичної діяльності; 3) детермінанти індивідуальних форм участі в терористичній діяльності; – усталені, тимчасові та безпосередні причини тероризму; – об’єктивні та суб’єктивні, внутрішні та зовнішні.

II. Порядок проведення основної частини заняття. Щодо питання етнорелігійного тероризму, слід зазначити, що даний вид є різновидом агресивних (зокрема й аутоагресивних) кримінальних практик політичного спрямування. Підставою претензій політичного характеру є ідея ідеологічного домінування певного типу релігійного світогляду, необхідність тотального підкорення йому соціальної практики (через вплив на сферу владарювання) та/або етнічності як основи суверенності на певних територіях. Відтак сучасний етнорелігійний тероризм можливо розглядати як специфічну технологію безструктурного політичного управління, зокрема на регіональному та глобальному рівнях. По-друге, етнорелігійний тероризм на груповому, трансперсональному рівні, є особливим, субконструктивістським сегментом сучасного дискурсу, критично відірваним від людської (ідея антропоцентризму) першооснови, безпосереднього досвіду сприйняття та розпізнавання об’єктивної дійсності і, водночас, емоційно резонансним на предмет претензійності релігійного та/або етнічного домінування в політичній, економічній, культурній сферах. По-третє, етнорелігійний тероризм у соціальноенергетичному значенні, тобто на найвищому, всезагальному рівні аналізу, є феноменом амбівалентним: з одного боку, його іманентною властивістю є прагнення до відновлення соціального статус-кво через утвердження домінантності світогляду. У цьому значенні, етнорелігійний тероризм є феноменом сучасної культури, цивілізації загалом, що віддзеркалює найбільш фундаментальні протиріччя її розвитку, що загрожують існуванню всього людства.

III. Наприкінці, необхідно підсумувати щодо концепції механізму протидії тероризму». Дану концепцію пропонується розглядати в двох значеннях: 1) як бачення, систему поглядів на сутність і зміст механізму протидії злочинності, які ґрунтуються на встановлених і науково доведених даних щодо тенденцій, характеристик, закономірностей та проявів тероризму як феномену сучасного суспільства; 2) як визначальний стратегічний вектор, базовий спосіб розгортання й оформлення практичної реалізації механізму протидії тероризму. В останньому розумінні концепція механізму протидії злочинності охоплює не лише його рівні, складові та базові характеристики, а й ідеологію, онтологічні основи та магістральні умови побудови й функціонування такого механізму. Під механізмом протидії тероризму

пропонується розуміти науково обґрунтовану, таку, що ґрунтується на достовірних даних щодо сучасного стану й тенденцій терористичної злочинності, цілісну сукупність організаційно-правових і функціональних компонентів, що забезпечують ефективне виконання завдань і функцій системи протидії тероризму, нейтралізацію негативних наслідків тероризму та сприяння досягненню соціального компромісу. Базовими складовими механізму протидії тероризму слід визнати його цілі, завдання, об'єкт, принципи протидії тероризму, організаційно-правове забезпечення такої діяльності, систему суб'єктів протидії, а також напрями удосконалення функціонування механізму протидії тероризму. Генеральною метою механізму протидії тероризму є максимально можливе зниження терористичних ризиків, своєчасне й оперативне припинення терористичних актів, нейтралізація негативних наслідків тероризму та сприяння досягненню соціального компромісу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 5

Основна

1. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.
3. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : В справі, 2017. 360 с.
4. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
5. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
6. Миронюк Д. М., Орлов Ю. В. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161–177.
7. Орлов Ю. В. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів як різновид кримінологічної експертизи: характеристика та шляхи удосконалення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 697–703. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/index.htm>.
8. Орлов Ю. В. Кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь: методологічні засади дослідження. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. № 1000. С. 224–228.
9. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП «Кримнавчпеддержвидав», 2010. 266 с.

10. Орлов Ю. В. Кримінологія правотворчості: обґрунтування та концептуальні засади розвитку. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2011. №1. С. 95–101.

11. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

Додаткова

1. Бандурка О. М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції : наук.- практ. посіб. Х. : Основа, 2003. 324 с

2. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.

3. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Парадокси протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 83–90.

4. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6–10.

5. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.

6. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.

7. Брунова-Калісецька І., Кисельова Т., Мартиненко О. Діалог в моделі правосуддя перехідного періоду: особливості і функції. К., 2020. 60 с.
URL: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/DIalogue-in-the-Model-of-Transitional-Justice-study-2020.pdf>.

8. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : монографія. Х. : Золота миля, 2018. 478 с.

9. Степанченко О. О. Протидія етнорелігійному тероризму : монографія. Х. : Константа, 2018. 492 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ.](#)
2. [Офіційний веб-портал Національної поліції України.](#)
3. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
4. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)
5. [Національна академія правових наук України.](#)
6. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
7. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
8. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
9. [Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.](#)
10. [Офіційний веб-портал Національного антикорупційного бюро України.](#)
11. [Офіційний веб-портал Інтерполу.](#)
12. [Офіційний веб-портал Європолу.](#)
13. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)

ТЕМА № 6. Актуальні проблеми кримінологічного забезпечення перехідного правосуддя в Україні

Семінарське заняття № 1

Навчальна мета заняття: засвоєння магістрами змісту кримінологічного забезпечення перехідного правосуддя в Україні. Розглянути актуальні проблеми встановлення історичної правди як складова перехідного правосуддя.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття, зміст та задачі перехідного правосуддя (*transitional justice*).
2. Притягнення до відповідальності винних як складова перехідного правосуддя: зміст, альтернативи, зарубіжний досвід.
3. Відшкодування шкоди як складова перехідного правосуддя: зміст, зарубіжний досвід.
4. Встановлення історичної правди як складова перехідного правосуддя: зміст, інституціоналізація, зарубіжний досвід.

Методичні вказівки:

1. Поняття, зміст та задачі перехідного правосуддя (transitional justice).

По першому питанню, слід звернути увагу, що у міжнародних документах Європейського союзу та Організації Об'єднаних Націй перехідне правосуддя визначається так: «комплекс процесів та механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати тяжкі наслідки масштабних порушень законності в минулому з метою забезпечити підзвітність, справедливість і примирення». До того ж варто наголосити, що міжнародним досвідом не сформовано єдиної концепції перехідного правосуддя, тому впровадження певної моделі в кожній країні завжди буде мати свої певні особливості, які будуть залежати від особливостей країни, суспільства, етнічних, релігійних і гендерних чинників.

2. Притягнення до відповідальності винних як складова перехідного правосуддя: зміст, альтернативи, зарубіжний досвід.

Притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні найтяжчих злочинів, базується на тому, що держава застосовує загальні стандарти належного правосуддя, які розроблені міжнародним співтовариством та втілені в нормах міжнародного права.

3. Відшкодування шкоди як складова перехідного правосуддя: зміст, зарубіжний досвід.

Відшкодування шкоди потерпілим включає в себе реституції, репарації, компенсації моральних та матеріальних збитків, психологічну реабілітацію, увічнення пам'яті загиблих у збройному конфлікті та вибачення винних перед потерпілими.

4. Встановлення історичної правди як складова перехідного правосуддя зміст, інституціоналізація, зарубіжний досвід.

Реалізація права знати правду про перебіг подій конфлікту. Встановлення правди є частиною концепції і має на меті забезпечення права потерпілих та їхніх родин знати правду про обставини скоєння порушень та долю осіб, що загинули чи зникли безвісти під час таких порушень; інституційні реформи як гарантія не повторення збройного конфлікту

Тематика цільових виступів:

1. Поняття, зміст та задачі перехідного правосуддя (*transitional justice*) як концепції і практики суспільного транзиту від стану конфлікту до миру та/або від недемократичного (тоталітарного, авторитарного) до демократичного політичного режиму. Складові перехідного правосуддя.

2. Притягнення до відповідальності винних у правопорушеннях, пов'язаних із конфліктом, недемократичним владарюванням. Поєднання національних та міжнародних судових механізмів (Міжнародний кримінальний суд, міжнародні трибунали *ad hoc*, змішані суди), використанням інституту амністії в цілях стимулювання правомірної поведінки, примирення.

3. Відшкодування жертвам правопорушень, сприяння у наданні їм необхідної соціальної, медичної, психологічної допомоги, а також сприяння в увіковічненні як складова перехідного правосуддя. Реституція (відновлення правового становища, що мало місце до порушення), компенсація, задоволення та гарантія неповторення (*non-repetition*) як елементи відшкодування жертвам правопорушень.

4. Встановлення історичної правди (*truth telling*) як складова перехідного правосуддя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 6

Основна

1. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.

2. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : В справі, 2017. 360 с.

3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.

4. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

5. Миронюк Д. М., Орлов Ю. В. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161–177.
6. Орлов Ю. В. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів як різновид кримінологічної експертизи: характеристика та шляхи удосконалення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 697–703. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/index.htm>.
7. Орлов Ю. В. Кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь: методологічні засади дослідження. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. № 1000. С. 224–228.
8. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП «Кримнавчпеддержвидав», 2010. 266 с.
9. Орлов Ю. В. Кримінологія правотворчості: обґрунтування та концептуальні засади розвитку. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2011. №1. С. 95–101.
10. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

Додаткова

1. Бандурка О. М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції : наук.- практ. посіб. Х. : Основа, 2003. 324 с
2. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
6. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Парадокси протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 83–90.
7. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6–10.
8. Бандурка О.М., Литвинов О. М. Системний аналіз механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 6–12.
9. Бек У. Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. А. Юдіної. К. : Ніка-Центр, 2011. 407 с.
10. Брунова-Калісецька І., Кисельова Т., Мартиненко О. Діалог в моделі правосуддя перехідного періоду: особливості і функції. К., 2020. 60 с. URL: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/DIALOGUE-in-the-Model-of-Transitional-Justice-study-2020.pdf>.
11. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : монографія. Х. : Золота миля, 2018. 478 с.
12. Степанченко О. О. Протидія етнорелігійному тероризму : монографія. Х. : Константа, 2018. 492 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ.](#)

2. [Офіційний веб-портал Національної поліції України.](#)
3. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
4. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)
5. [Національна академія правових наук України.](#)
6. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
7. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
8. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
9. [Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.](#)
10. [Офіційний веб-портал Національного антикорупційного бюро України.](#)
11. [Офіційний веб-портал Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів \(АРМА\).](#)
12. [Офіційний веб-портал Інтерполу.](#)
13. [Офіційний веб-портал Європолу.](#)
14. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)

ТЕМА № 7. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: концептуальні положення, шляхи реалізації

Семінарське заняття за темою № 7ІІІ.

Навчальна мета заняття: розвинути та поглибити теоретичні знання щодо гносеологічної природи, структури і завдання політико-кримінологічної теорії протидії злочинності як цілісної системи ідей, понять, категорій і зв'язків між ними, що описують, пояснюють сутність та прояви політичного злочину, політичної злочинності, закономірності її детермінації, особливості політичного злочинця та політичних факторів злочинності, визначають практичні рекомендації щодо їх нейтралізації (зниження інтенсивності дії), а також формують концептуальні засади протидії злочинності засобами політичного управління.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття, предмет, цілі політико-кримінологічної теорії протидії злочинності.
2. Криміногенність політики.

Методичні вказівки:

1. Поняття, предмет, цілі політико-кримінологічної теорії протидії злочинності.

В першому питанні необхідно розглянути зміст чотирьох основних предметних блоків, що складають структуру політико-кримінологічної теорії протидії злочинності: методологія політико-кримінологічної теорії; категорії, зв'язки та закономірності інституціональної взаємодії політики і злочинності;

протидія злочинності засобами політичного управління; модельні засади реалізації політико-кримінологічної теорії у практиці протидії злочинності з урахуванням факторів суспільно-політичної обструкції.

2. *Криміногенність політики.*

При розгляді другого питання, обов'язково звернути увагу на те, що в складових політичної системи фіксуються фундаментальні суспільно-політичні протиріччя, що є відображенням стану загальноцивілізаційного розвитку такого суспільства, його гомогенності, мобільності та гармонійності владних відносин, інклюзивності до них більшості населення, його зацікавленістю в участі у публічних справах та вплив на них. Характер зазначених протиріч може бути розкритий через кримінологічний аналіз структури політичної системи, яка включає: 1) політичну організацію суспільства; 2) політичні відносини; 3) політичні принципи, норми; 4) засоби політичної комунікації; 5) політичну свідомість та культуру.

Практичне заняття № 1.

Навчальна мета заняття: засвоєння магістрами змісту поняття політичний злочин. Розвинути та поглибити теоретичні знання щодо феномену та детермінації політичної злочинності. Розглянути актуальні проблеми протидії політичній злочинності.

Кількість годин (денна форма навчання) – 2 години.

Навчальні питання:

1. Політичний злочин: поняття та виміри оцінок.
2. Політична злочинність: феномен і детермінація.
3. Політичні переслідування, репресії і терор як політики-кримінальні феномени.
4. Актуальні проблеми протидії політичній злочинності.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою змісту понять політичний злочин та політична злочинність.

II. Порядок проведення основної частини заняття. Приділяються увага розумінню феномену політичної злочинності залежить від з'ясування сутності політичного злочину як такого. Прийнято вважати, що відмітною рисою політичного злочину є так званий політичний мотив: 1) отримання, утримання, реалізація політичної влади (як самоціль), її розширення, зміцнення; 2) вплив на прийняття чи утримання від прийняття представниками вищих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, міжнародними організаціями (їх органами) рішень,

нормативно-правових актів, їх скасування чи зміни; 3) помста за політичну діяльність. Перша група – спрямована на досягнення системного результату, що матиме відносно довготривалий, стратегічний ефект. Останні дві групи – це цілі разових акцій, досягнення яких має радше тактичну мету, не передбачає втручання до структурно-функціональних засад політичної системи.

Необхідно розглянути питання класифікації політичних злочинів, національний та міжнародний вимір оцінок політичних злочинів. Щодо політичної злочинності – це історично мінливий, статистично стійкий, релятивний, соціальний феномен, що виражається у масових суспільно небезпечних, предметно політичних практиках, форми прояву яких мають кількісно-якісний вираз у понадсумативній сукупності різномірних злочинів, а також злочинній діяльності. Необхідно звернути увагу на наявність процесів трансформації феномену політичної злочинності, умотивованої переважно ідеологічними факторами.

Звернути увагу на важливість питання політичного переслідування – діяльності, що полягає у застосуванні до особи (або групи осіб) законних та/або незаконних різномірних, функціонально спільних заходів впливу, об'єднаних політичною чи політично зумовленою метою та які тягнуть за собою соціальні обтяження та/або спричиняють фізичну, моральну чи матеріальну шкоду. Ця діяльність не є однорідною охоплює політико-правове (легальне) та політико-дискримінаційне переслідування. Політико-правове (легальне) переслідування виражається у передбачених законом заходах реагування на порушення у сфері виборчого законодавства, посягання на основи національної безпеки і т.п. Зміст та форми реалізації цього виду переслідування входять до предметної зони кримінально-правової політики.

III. В заключній частині заняття підводячи підсумки, потрібно приділити увагу актуальним проблемам протидії політичній злочинності. Первинним етапом на шляху реформування загальносоціального рівня протидії політичній злочинності є наукове забезпечення його політико-ідеологічної основи та її реалізація через систему освіти, практичну діяльність в межах інститутів соціальної пам'яті, мас-медіа. Основним змістом цієї діяльності є формування, укріплення суспільно-політичної свідомості, розвинені форми якої здатні закласти у її носіїв тенденції до деструкції тих основ суспільного співжиття, які в науці отримали назву криміналізму. Важливими компонентами цих практик є: а) наукове обґрунтування підстав (історичних, культурних, геополітичних, етнічних, економічних та інших) існування багатонаціональної держави України у визначених територіальних межах; б) інтеграція цього знання до системи освіти й правового виховання; в) розроблення на виваженій соціально-філософській основі ґрунтовної ідеології державного будівництва як генеральної методологічної основи спільного співіснування громадян України.

Тематика цільових виступів.

1. Гносеологічна природа, структура і завдання політико-кримінологічної теорії протидії злочинності.
2. Криміногенність політики: загальнотеоретична характеристика.
3. Поняття та природа політичного злочину.
4. Класифікація політичних злочинів.
5. Релятивізм в оцінці політичного злочину: національний та міжнародний виміри оцінок.
6. Феномен політичної злочинності.
7. Політичні переслідування, репресії та терор як політико-кримінальні феномени.
8. Політична корупція: поняття, форми прояву, детермінація.
9. Особистість політичного злочинця: типологічна характеристика.
10. Детермінація політичної злочинності та політичні фактори злочинності в Україні.
11. Система базових заходів деструкції детермінаційного комплексу політичної злочинності.
12. Політико-кримінологічна технологія масового спротиву: доктринальна характеристика.
13. Нейтралізація політичних факторів злочинності в Україні: стратегічний підхід.
14. Політичний антикриміналізм як доктринальна складова кримінологічної політики: зміст, напрями реалізації.
15. Стратегії інтеграції політичної та кримінологічної практик.
16. Фактори обструкції інтегративній політико-кримінологічній практиці в Україні та шляхи їх послаблення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ТЕМИ 7

Основна:

1. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.
3. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : В справі, 2017. 360 с.
4. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
5. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
6. Миронюк Д. М., Орлов Ю. В. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161–177.

7. Орлов Ю. В. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів як різновид кримінологічної експертизи: характеристика та шляхи удосконалення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 697–703. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/index.htm>.

8. Орлов Ю. В. Кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь: методологічні засади дослідження. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. № 1000. С. 224–228.

9. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП «Кримнавчпеддержвидав», 2010. 266 с.

10. Орлов Ю. В. Кримінологія правотворчості: обґрунтування та концептуальні засади розвитку. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2011. №1. С. 95–101.

11. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

Додаткова

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.

2. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

3. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / Кол. авт. : В. В. Голіна, В. С. Батиргарєєва, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2020. 287 с.

4. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу. К. : Атіка, 2008. 352 с.

5. Костенко О. М. Основи соціально-натуралістичної юриспруденції і кримінології. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 140 с.

6. Орлов Ю. В. Механізм нормативно-правової детермінації злочинності. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 173–179.

7. Орлов Ю. В. Криміналізація діянь в умовах соціального неадеквату: симптоми та чинники // Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : Матер. міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 15 травня 2020 р.) / Нац. ун-т «Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого», Харків. цац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків, 2020. С. 270–274.

8. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Промарт, 2019. 698 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ.](#)
2. [Офіційний веб-портал Національної поліції України.](#)
3. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
4. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)

5. [Національна академія правових наук України.](#)
6. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
7. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
8. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
9. [Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.](#)
10. [Офіційний веб-портал Національного антикорупційного бюро України.](#)
11. [Офіційний веб-портал Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів \(АРМА\).](#)
12. [Офіційний веб-портал Інтерполу.](#)
13. [Офіційний веб-портал Європолу.](#)
- [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду](#)

ТЕМА № 8. Актуальні проблеми кримінологічного забезпечення правотворчості в Україні

Практичне заняття за темою № 8.

Навчальна мета заняття: засвоєння магістрами змісту кримінологічного забезпечення правотворчості в Україні. Розвинути та поглибити теоретичні знання щодо правової детермінації злочинності та особливостей організації проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів.

Кількість годин – 2 години.

Навчальні питання:

1. Поняття, предмет, задачі кримінології правотворчості.
2. Поняття, предмет, завдання та види. кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів.
3. Організація проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється значення оволодіння темою кримінологічного забезпечення правотворчості в Україні. Звертається увага на поняття, типи правової детермінації злочинності та види правових факторів злочинності.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Вивчення проблематики кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, що є особливим видом кримінологічних

експертиз, яка одночасно має і мультидисциплінарний характер, і належить до класу правових. Необхідність провадження експертно-кримінологічного дослідження нормативно-правових актів і їх проектів виникає тоді, коли існують обґрунтовані підстави вважати, що останні вносять елементи криміногенно-деструктивного характеру в суспільний розвиток або ж можуть його внести у перспективі. З'ясування, що саме відноситься до об'єктів кримінологічної експертизи (проекти законів, інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, які стосуються сфери протидії злочинності; проекти державних програм протидії злочинності; за ініціативою Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади – проекти відповідних нормативно-правових актів, які стосуються сфери протидії злочинності; за ініціативою органів представницької, виконавчої, судової влади або Ради національної безпеки та оборони України – проекти інших рішень з питань протидії злочинності, прийняті рішення або їх фрагменти.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

В заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду теми поняття, предмет, задачі кримінології правотворчості. Звертається увага на можливість запровадження специфічної форми кримінологічного контролю за сферою правотворчості, як форма організації управлінської діяльності, що реалізується через систему кримінологічних методів з метою спостереження і оцінки злочинності та факторів, що з нею взаємодіють, а також системи запобіжного впливу на злочинність. У сфері нормотворчого процесу кримінологічний контроль має здійснюватись щодо кримінологічно значущих факторів правотворчості. Використовуючи систему експертних знань, він реалізується через відповідні висновки та пропозиції стосовно кримінологічного корегування нормативно-правових актів чи їх проектів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЗА ТЕМОЮ № 8

Основна

1. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Х. : НікаНова, 2012. 318 с.
3. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : В справі, 2017. 360 с.
4. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
5. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

6. Миронюк Д. М., Орлов Ю. В. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161–177.
7. Орлов Ю. В. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів як різновид кримінологічної експертизи: характеристика та шляхи удосконалення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 697–703. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/index.htm>.
8. Орлов Ю. В. Кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь: методологічні засади дослідження. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. № 1000. С. 224–228.
9. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП «Кримнавчпеддержвидав», 2010. 266 с.
10. Орлов Ю. В. Кримінологія правотворчості: обґрунтування та концептуальні засади розвитку. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2011. №1. С. 95–101.
11. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Х.: Діса Плюс, 2016. 656 с.

Додаткова

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Х. : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
3. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / Кол. авт. : В. В. Голіна, В. С. Батиргареєва, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2020. 287 с.
4. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу. К. : Атіка, 2008. 352 с.
5. Костенко О. М. Основи соціально-натуралістичної юриспруденції і кримінології. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 140 с.
6. Орлов Ю. В. Механізм нормативно-правової детермінації злочинності. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 173–179.
7. Орлов Ю. В. Криміналізація діянь в умовах соціального неадеквату: симптоми та чинники // Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : Матер. міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 15 травня 2020 р.) / Нац. ун-т «Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого», Харків. цац. ун-т імені В. Н. Каразіна, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків, 2020. С. 270–274.
8. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні : монографія. Х. : Промарт, 2019. 698 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. [Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ.](#)
2. [Офіційний веб-портал Національної поліції України.](#)
3. [Єдиний державний реєстр судових рішень.](#)
4. [Статистична інформація про стан злочинності.](#)
5. [Національна академія правових наук України.](#)
6. [Вісник Кримінологічної асоціації України.](#)
7. [Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.](#)
8. [Офіційний веб-сайт Служби безпеки України.](#)
9. [Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.](#)
10. [Офіційний веб-портал Національного антикорупційного бюро України.](#)
11. [Офіційний веб-портал Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів \(АРМА\).](#)
12. [Офіційний веб-портал Інтерполу.](#)
13. [Офіційний веб-портал Європолу.](#)
14. [Офіційний веб-портал Міжнародного кримінального суду.](#)